

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra bohemistiky

Proměna literárního měsíčníku Plamen v kontextu 60. let

(Transformation of a literary journal Plamen in context of the sixties)

Bakalářská diplomová práce

Marcela Hrubanová

Obor: Česká filologie – Žurnalistika

Vedoucí práce: prof. PhDr. Tomáš Kubíček, Ph.D.

Olomouc 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně. Veškerá literatura a ostatní zdroje použity v této práci jsou uvedeny v seznamu literatury a řádně citovány.

V Olomouci dne 10. 8. 2013

.....

Poděkování

Děkuji prof. PhDr. Tomáši Kubíčkoví, Ph.D. za podnětné připomínky k mé bakalářské práci a za trpělivost při vedení mé práce.

Obsah

Úvod.....	1
1956–1959	2
Společenský a kulturní kontext.....	2
Předchůdci časopisu Plamen	6
Nový život.....	6
Květen	6
Vznik časopisu Plamen	8
1960–1962	12
Společenský a kulturní kontext.....	12
Plamen v letech 1959 – 1962.....	14
XII. sjezd Komunistické strany Československa	23
III. sjezd Svazu spisovatelů	24
1963–1965	26
Společenský a kulturní kontext.....	26
Plamen v letech 1963–1965.....	27
Stanovisko ÚV KSČ – Poslání a stav kulturních časopisů.....	35
1965–1969	37
Společenský a kulturní kontext.....	37
XIII. sjezd Komunistické strany Československa	38
IV. sjezd Svazu spisovatelů.....	39
Plamen v letech 1965–1969.....	41
Zastavení časopisu Plamen	44
Závěr	45
Obrazové přílohy.....	48
Příloha 1	48
Příloha 2	49
Literatura	50
Anotace	52

Úvod

Literární časopis Plamen s podtitulem Měsíčník pro literaturu, umění a život vycházel v letech 1959–1969 v nakladatelství Československý spisovatel (od roku 1960). Po zrušení Května a Nového života se měl stát symbolem „ideového sjednocení“ v oficiální literatuře.

Práce se bude zabývat vývojem časopisu Plamen od konce 50. let po jeho zrušení v roce 1969. Nejdříve bude nastíněn historický kontext doby (z níže uvedených důvodů začíná práce rokem 1956), který bude zaměřen na vztah kultury a politické moci. Práce čerpá i ze zápisů ze sjezdů Komunistické strany Československa a Svazu československých spisovatelů.

Podle nejvýraznějších událostí jsou rozčleněny i jednotlivé kapitoly, které pojednávají o vývoji časopisu v daných časových úsecích. Samozřejmě není možné přesné rozdělení jednotlivých událostí, protože většina z nich měla dlouhodobý vliv. Samotný obsahový rozboru časopisu je zaměřen na charakteristická témata časopisu v určeném časovém rozsahu, na literární podobu časopisu, ale také na témata politického charakteru i na události spojené s časopisem a na reflexi časopisu v dané době.

Cílem není pojednávat o jednotlivých příspěvcích, ale poukázat na nejvýraznější rysy časopisu s ohledem na historický a společenský kontext ovlivněný působením Komunistické strany a s tím související proměnu časopisu v daném desetiletí.

1956–1959

Společenský a kulturní kontext

Na XX. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu v roce 1956 ve svém projevu N. S. Chruščov odsoudil despotický kult J. V. Stalina. V návaznosti na to proběhla v ČSR destalinizační oprava režimu, i když československé vedení chtělo Chruščovu kritiku nejprve zamlčet. Opravy však nezahrnovaly demokratizaci společnosti ani rehabilitace obětí, další potírání oponentů režimu nepřestalo. Režim sice upustil od stalinismu, ale dál zůstal u marxisticko-leninské ideologické dogmatickosti sovětského vzoru.¹

Konference Komunistické strany v červnu 1956 zdůraznila potřebu přísného dodržování leninských norem a rozhodně odmítla jak dogmatismus, tak i revizionistické pokusy.²

Události roku 1956 (reakce na odhalení Stalinových zločinů, povstání v Maďarsku) měly však takový dopad, že nebylo možné je z pohledu komunistické strany zatajit. Některé komunisty zasáhla krize ideologie a poklesla jejich důvěra k vedení. Začaly být odsuzovány státní zásahy do kultury včetně cenzury.³

Poslání kultury pro komunistický režim bylo v první řadě politické. Jejím hlavním úkolem bylo pomáhat při uskutečňování záměrů a cílů strany a dokazovat správnost oficiální politiky. Režim se snažil o ovládnutí kultury, podobně jako ostatních sfér společnosti. Od umělců se vyžadovala nejen politická poslušnost, ale také respektování socialistického realismu, který byl po únoru 1948 vyhlášen jako jediný uznávaný umělecký směr. Jakýkoliv náznak autonomie uměleckého života režim pokládal za činnost politických nepřátel, a tak vznikalo napětí mezi politickou mocí a kulturou.⁴

---

¹ Rataj, J., Houda, P.: *Československo v proměnách komunistického režimu*. Praha: Oeconomica, 2010, s. 159.

² Husa, V.: *Dějiny Československa*. Praha: Orbis, 1961, s. 440.

³ Kaplan, K.: *Kronika komunistického Československa*. Brno: Barrister & Principal, 2008, s. 275.

⁴ Tamtéž, s. 259–260.

Důležitým článkem v systému kultury se staly svazy. Po roce 1948 vznikaly především sloučením dosavadních několika zájmových skupin v jednu organizaci, kterou ovládali umělci s komunistickým přesvědčením.⁵

Pro pochopení vztahu politiky a kultury ve druhé polovině padesátých let a v letech šedesátých musíme uvést průběh II. sjezdu Svazu československých spisovatelů v roce 1956 a jeho následný dopad. Velký ohlas vzbudil především příspěvek Jaroslava Seiferta, ve kterém spisovatel posuzoval pravdivost literatury. „Kéž bychom v této chvíli my spisovatelé byli opravdu svědomím svého národa, kéž bychom byli svědomím svého lidu. (...) Znova a znova slyšíme tu zaznívati, a to z úst nikterak nevýznamných, že je zapotřebí, aby spisovatel psal pravdu. To znamená, že spisovatelé v posledních letech pravdu nepsali. Psali nebo nepsali? Dobrovolně či nedobrovolně? Ochotně či neochotně? Bez nadšení či s vřelým souhlasem? (...) Smlčí-li pravdu kdokoliv jiný, může to být taktický manévr. Smlčí-li pravdu spisovatel, lže. A nejen to, diskredituje to, co velikého a krásného socialismus našemu lidu v těchto letech přinesl.“⁶

Jaroslav Seifert dále ve svém projevu apeloval na „odčinění křivd“. Požadoval, aby neprávem vyloučení spisovatelé dostali možnost se hájit. Dát možnost neprávem vyloučeným spisovatelům, aby mohli odpovědět na útoky, na které nemohli odpovědět, když byli vylučováni a vyzýval k tomu, aby byla přehodnocena situace uvězněných spisovatelů, kteří pykali dost za své politické viny a omyly. Seifert přitom zdůrazňuje, že tyto spisovatele obhajuje, ale s jejich názory se nijak neztotožňuje.⁷

Společně s Jaroslavem Seifertem vystoupili na obranu svobodné tvorby a s kritikou podřízenosti literatury ideologickým a propagandistickým požadavkům zvláště František Hrubín a Dominik Tatarka.⁸

---

⁵ Kaplan, K.: *Kronika komunistického Československa*. Brno: Barrister & Principal, 2008, s. 272.

⁶ Bauer, M.: *II. sjezd Svazu československých spisovatelů*, s. 104. Dostupně z: <http://www.aluze.cz/2010_03/12_archivalie_bauer.php> [cit. 22. 3. 2013]

⁷ Tamtéž, s. 105.

⁸ Šarochová, G. a kol.: *České země v evropských dějinách*. Litomyšl: Paseka, 2006, s. 210.

Ladislav Štoll, který byl jedním z vrcholných představitelů kulturní politiky strany, ve svém projevu na celostátní konferenci Svazu československých spisovatelů v březnu 1959 mimo jiné odsoudil výroky Jaroslava Seiferta, které zazněly na II. sjezdu čs. spisovatelů. Mluvil o potřebě skoncovat s tradicí „ducha II. sjezdu spisovatelů“, kterou označil za ideologickou atmosféru psychózy. Seifertovo vystoupení označil jako pomlouvačné: „V čem byla podstata falešnosti Seifertova vystoupení? Především v tom, že z tvůrčí otázky umělecké pravdivosti, v souhlase s projevy těch kajících, kteří věc chápali stejně, udělal otázku morální a charakterovou. Vždyť umělecky pravdivé dílo je v podstatě meta umělceva nejvyššího usilování, a kolika šťastným tvůrcům se daří dojít až k tomuto mistrovskému cíli? A ti, jimž se to nepodaří nebo podaří jen zčásti, což to jsou lháři? Seifert proti naší soudobé literatuře socialistické postavil demokratické představitele naší literatury před socialistické, čímž provedl určité zevšeobecnění, které vrhlo stín na celou naši rodící se literaturu socialistického období.“⁹

Proklamovaným úkolem sjezdu socialistické kultury v roce 1959 bylo dovršit v souladu s politickou revolucí a s revolucí v oblasti ekonomiky i revoluci v myšlení lidí. V celé společnosti měla zvítězit ideologie marxismu-leninismu, a měly být likvidovány pověry, předsudky, přežitky a pozůstatky ideologie staré buržoazní společnosti.¹⁰ („Neboť dovršit socialismus v plné rozloze našeho života znamená nejen vytvořit pro něj politické a ekonomické podmínky, ale přetvořit i duchovní život lidí, jejich vědomí, jejich myšlení. Nestačí jen v socialismu existovat a užívat jeho plodů, nýbrž plně socialisticky žít – pracovat, myslet, cítit a jednat. (...) Prokažme tvůrčími činy svou věrnost komunistické straně a dělnické třídě! Usilujme o to, aby se naše kultura stala majetkem všeho lidu, aby ho vyzbrojovala k dalším smělym činům na díle socialismu a komunismu! Usilujme o to, aby náš lid se v široké míře podílel na tvorbě a rozvoji naší kultury, aby z jeho díla pronikal do kultury revoluční elán a optimismus!“¹¹) Kulturní představitelé vyjádřili souhlas s kulturní politikou strany (provolání přípravného výboru sjezdu socialistické kultury podepsali například E. F. Burian, Jan Drda, Miroslav Florian, Jarmila Glazarová, Jiří Hájek,

⁹ Štoll., L.: *Literatura a kulturní revoluce*. Praha: Československý spisovatel, 1959, s. 17.

¹⁰ *Sjezd socialistické kultury*. Praha: Orbis, 1959, s. 5.

¹¹ Tamtéž, s. 11–12.

František Hrubín, Pavel Kohout, Ludvík Kundera, Marie Majerová, Dana Medřická, Vlado Mináč, Zdeněk Nejedlý, Jan Otčenášek, Ivan Skála a další, hlavní referát sjezdu přednesl Ladislav Štoll) a přihlásili se k programu dovršit kulturní revoluci. Náplní programu byl zejména rozvoj kultury pro nejširší lidové vrstvy.¹²

Druhá polovina padesátých let tak byla v kulturní oblasti ovlivněna spory politického vedení s těmi kulturními představiteli, kteří se snažili o politickou nezávislost kultury. Komunistická moc se naopak snažila upevnit kontrolu nad kulturní oblastí. Jedním z prostředků, jak kulturnímu životu znovu nastavit mantinely, bylo také zrušení a nahrazení časopisů *Nový život* a *Květen*, které se začaly vymykat stranickým představám o socialistickém přesvědčení. Předmětem kritiky byly ale i další tituly Svazu spisovatelů, zejména *Literární noviny*, *Host do domu* nebo *Kulturní život*.¹³

---

¹² Kaplan, K.: *Kronika komunistického Československa*. Brno: Barrister & Principal, 2008, s. 289–290.

¹³ Tamtéž, s. 320.

Předchůdci časopisu Plamen

Nový život

Měsíčník Svazu československých spisovatelů vycházející v letech 1949–1959 byl jeden z hlavních nositelů dogmatismu v literatuře a představoval první literární periodikum plně přijímající komunistickou doktrínu řízené kultury. Obsahoval především beletrii a programové literárněkritické stati. V první polovině 50. let v něm převažovala agitační poezie a budovatelská próza. Od druhé poloviny 50. let došlo k určitému uvolnění literárních norem a důsledkem byl kritický vztah k dogmatickým stereotypům předchozího období, který výrazně proměnil podobu periodika.¹⁴

Květen

Květen vycházel jako měsíčník Svazu československých spisovatelů pro literaturu a literární kritiku v letech 1955–1959. Původně byl určen k výchově mladých autorů a ve svých počátcích nijak nepřekračoval dobové normy. Ve druhém ročníku redakce hledala otevřenější koncepci, ve třetím ročníku začala vystupovat proti ustáleným požadavkům a uniformitě uměleckého života. Kolem Května se postupně utvářela skupina autorů, která kladla důraz na konkrétnost a jedinečnost všedních lidských prožitků (vystoupení na II. sjezdu Svazu čs. spisovatelů). Nejvýraznější z kritiků byl Josef Vohryzek, který ve svých statích obhajoval estetickou autonomnost literatury. I přes nucenou sebekritiku byl časopis v červnu 1959 zastaven.¹⁵ Pozornost oddělení ÚV i ministerstva vnitra vzbuzoval Květen již od roku 1957. Cenzurní úřad vypracoval zprávu „Závady v časopisu Květen“, podle které se časopis snažil vymanit z dosavadních myšlenkových šablon. Byla uvedena skutečnost, že „nepřátelské názory“ v literatuře pramení z velké části

---

¹⁴ Dokoupil, B. (ed.): *Slovník českých literárních časopisů, periodických literárních sborníků a almanachů 1945-2000*. Olomouc: Votobia, 2002, s. 160.

¹⁵ Tamtéž, s. 105.

z názorů některých kritiků kolem Května.¹⁶ K zániku Května přispěli i Škvoreckého Zbabělci. Čtvrtá část Vohryzkovy stati o čtyřech současných prózách, věnovaná Zbabělcům, byla již potlačena.¹⁷ Namísto Května a Nového života začal v tom samém roce na podzim vycházet Plamen jako výraz opětovného „ideového sjednocení“ české literatury.¹⁸

Ve zprávě Svazu československých spisovatelů, kterou obsahovalo poslední, šesté číslo Května (a podobně i v Nový život), stálo mimo jiné: „Nový život a Květen uzavírají z rozhodnutí ústředního výboru SČSS tímto číslem svou existenci. (...) Oba časopisy ustupují nutnosti širokého soustředění nejlepších sil současné literatury, potřebě časopisu nového typu, který spojí literaturu bezprostředněji s celým současným životem, potřebě časopisu, který si má získat pestrostí a živostí svého obsahu, šíří svých zájmů i vyhraněností svého ideového záměru početnější čtenářskou obec, než jakou mohly mít oba dosavadní časopisy. Věříme, že čtenáři Nového života a Května uvítají nový literární měsíčník Plamen, který tyto časopisy nahradí. (...) Jedním z nejdůležitějších úkolů, které Svaz čs. spisovatelů tomuto novému časopisu klade do vínku, je široké a všestranné spojení literatury se životem naší země.“¹⁹

---

¹⁶ Kaplan, K.: *Kronika komunistického Československa*. Brno: Barrister & Principal, 200, s. 320.

¹⁷ Kol.: *Slovník české literatury*. Dostupné z: <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/>> [cit. 13. 6. 2013]

¹⁸ Dokoupil, B. (ed.): *Slovník českých literárních časopisů, periodických literárních sborníků a almanachů 1945-2000*. Olomouc: Votobia, 2002, s. 105–106.

¹⁹ Jungmann, M.: *Literárky – můj osud*. Brno: Atlantis, 1999, s. 74.

Vznik časopisu Plamen

Časopis Plamen vznikl pod vedením Jiřího Hájka (společně s redakční radou) s následujícím redakčním složením: zástupcem šéfredaktora a redaktorem prózy se stal Květoslav F. Sedláček, zahraniční literaturu redigoval Miroslav Drápal, poezii, humor a satiru Ivo Štuka, kritiku Antonín Jelínek, reportáže Milan Smolík, výtvarnou část zajišťoval grafik Václav Sivko. Ještě do konce roku se k redakci připojil František Benhart, který po K. F. Sedláčkovi převzal rubriku prózy a společně s A. Jelínkem vedl sekci kritiky. K. F. Sedláček nezůstal dlouho na pozici zástupce šéfredaktora, nahradil ho M. Drápal. V polovině ročníku 1960 redakce zaměstnala dalšího člena – Vladimíra Vondru jako redaktora pro prózu a reportáže. Později, v roce 1962, přibyl do redakčního kolektivu Dušan Karpatský.

Obsahově byl časopis rozdělen na rubriky Poezie, Próza, Studie a Eseje (Esej měsíce), Reportáže, Dopisy z ... (dopisy od zahraničních přispěvatelů, první číslo obsahovalo dopisy z Moskvy a Paříže), Rozhovor, Literatura dnes, Ze světa, Zápisník (věnoval se ostatním oblastem kultury mimo literatury – divadlu, filmu, výtvarnictví, hudbě, obsahoval i polemiky a glosy), Pro a proti, Humor a satira.

V úvodu prvního čísla se redakce časopisu vymezila vůči předchozím časopisům Nový život a Květen, které nechtěl nahrazovat. Plamen měl být vnímán jako výsledek nových potřeb socialistického života a jako nástroj rozvíjení socialistické literatury. V úvodníku prvního čísla si také redakce dala za úkol sjednocovat spisovatele, kteří „mají co říci socialistickému dnešku naší země“, chtěla „přiblížit literaturu, umění a kulturu lidu, socialistickému člověku“.²⁰

V rozhovoru pro Literární noviny Jiří Hájek upřesňoval, jakým typem časopisu by měl Plamen být, jaké byly jeho ambice a cíle. „Nechceme dělat měsíčník spisovatelů pro spisovatele, nýbrž časopis spisovatelů a všech umělců pro lidi, kteří tvoří dnešní život a kteří na Sjezdu socialistické kultury řekli velmi jasně, jak potřebují pomoci našeho socialistického umění ve všem, co žijí a o co bojují.(...) Máme-li dostát svému poslání, musíme tedy vytvořit časopis nového typu, který by

---

²⁰ Red.: *Plamen se představuje*. Plamen, 1959, č. 1, s. 2.

svou obsahovou šíří a rozmanitostí a kvalitou pomáhal růstu všestranného socialistického člověka, který spojuje zájem o všechna bohatství kultury s hlubokým politickým rozhledem. (...) Plamen chce seskupit spisovatele bez rozdílů generací i uměleckého zaměření, kteří vidí největší úkol a největší čest socialistického spisovatele v objevování života lidí naší současnosti. (...)“²¹

V prvním čísle časopisu Jiří Hájek rozváděl úkoly a cíle Plamene v článku „*Oč nyní jde*“. „Na Sjezdu socialistické kultury nás strana nazvala svými spolubojovníky ve společenském zápase za komunismus. Za tuto čest platili umělci ještě v nepříliš vzdálených dobách životem a krví. Tuto čest si nelze dnes zasloužit několika všeobecnými frázemi nebo hlubokomyslným mlčením. Její cena je stále stejně vysoká: platí se účastí na všem, o co strana bojuje, účastí vyjádřenou v činech změny i politické aktivitě dne. To je cíl, kterému bude sloužit ze všech svých možností a sil i tento nový časopis.“²² Nabádal také k aktivitě marxistickou teorii a kritiku v zápase proti buržoazní ideologii a proti vlivům revizionismu, přihlásil se k myšlenkám Ladislava Štolla a Jiřího Hendrycha, které zazněly na sjezdu Komunistické strany. Časopis Plamen tak začal pod vedením Jiřího Hájka svoji činnost jako zcela prorežimně zaměřený.

Samotný vznik časopisu Plamen společně s úvodními čísly nešel pozornosti ostatních časopisů. Časopis Host do domu mu popřál úspěchy jako novému typu literárního časopisu, který bude chtít do uměleckého života vnášet „nový kvas umělecký a ideový“; jak psal, vidí jeho potřebnost v boji za správné ideologické a umělecké tendence, podporu socialismu a v aktivní účasti „na všem, o co strana bojuje“²³ Tematizoval ovšem i problémy, které spatřoval v širším počtu příspěvatelů, především v souvislosti s kvalitou příspěvků. „Ale přece se jen vnucují myšlenky, že na redakci čekají některá úskalí, jak je to patrné už na prvních sto šedesáti stranách. Vedle příspěvků vynikající hodnoty básnické, prozaické a kritické jsou tu i příspěvky spíš podprůměrné než průměrné, někdy až příliš zběžně napsané.“²⁴

---

²¹ Schulz, M.: *Co to je Plamen? (rozhovor s J. Hájkem)*. LitN, 1959, č. 29.

²² Hájek, J.: *Oč nyní jde*. Plamen, 1959, č. 1, s. 26–29.

²³ M.: *Plamen*. Host do domu, 1959, č. 9, s. 19.

²⁴ Tamtéž, s. 20.

Ohlasy na první čísla Plamene byly v domácích literárních časopisech podobné. Negativní stránky byly spatřovány hlavně v uspěchaném vydání a z toho pramenící nižší kvalitě článků.

Kromě domácích periodik se vzniku Plamene věnoval i čtvrtletník československého exilu Svědectví. „Strana pověřila – mimo jiné – Jiřího Hájka, aby se pokusil o literární časopis, který by ‚strhával a probouzel miliony‘ na cestě k socialismu; vybavila ho penězi, tiskárnou, grafickými talenty a jasnou direktivou sloužit straně, stůj co stůj, když se kácí literární les tak přece lítají nějaké ty třísky skutečného nadání. (...) Charakteristické také je pro naši nynější situaci literární, že teoretická a kritická část listu je ideově výraznější než část beletristická.“²⁵ Exilový příspěvek je skeptický k možnostem udržení kvality časopisu v závislosti na velkém rozsahu a striktním ideologickém zaměření, které dominuje nad stránkou uměleckou. Dále z něho vyplývá, jak velký zájem měla Komunistická strana na vydávání časopisu. Režimu nešlo o kvalitní literární časopis, ale časopis, který bude prosazovat myšlenky socialismu a bude loajální ke straně. Tomu také napovídaly vynaložené finanční prostředky a angažování marxistického kritika Jiřího Hájka do pozice šéfredaktora.

Zrušení časopisu Květen, a jeho následné nahrazení prorežimně spolehlivějším časopisem, se tak s největší pravděpodobností plánovalo již od roku 1957, ve kterém vydal cenzurní úřad zprávu o závadách v časopisu Květen. Tomu by i napovídala rychlost nahrazení Květena a Nového života Plamenem, a to dva měsíce. Z hlediska žurnalistické praxe se během těchto dvou měsíců musela buď vynaložit velká snaha a nemalé finanční prostředky, aby vznikl nový literární časopis (měsíčník v průměru o 170 stranách), nebo příprava začala o několik měsíců dříve. I když se většina prvních kritik na časopis Plamen zaměřovala na pochybnosti o kvalitě článků z hlediska krátké doby přípravy, nemuselo to být pravidlem. Komunistická strana chtěla založit literární časopis, který bude prosazovat myšlenky socialismu, literární kvalita příspěvků byla až druhořadá. Dlouhodobější přípravě napovídá i jistá ustálenost rubrik, které měly neměnnou podobu, pravidelná spolupráce se

---

²⁵ P. M.: „*Probudíme miliony*“. Svědectví, 1959/60, č. 10, s. 143.

zahraničními dopisovateli a celkově stabilní složení redakce. Promyšlená byla i atraktivní grafická úprava časopisu.

1960–1962

Společenský a kulturní kontext

V roce 1960 dospěla celostátní konference strany k závěru, že socialismus v zemi zvítězil. Tato skutečnost se stala východiskem pro novou, socialistickou ústavu. Ústava konstituovala i vedoucí úlohu komunistické strany, marxismus-leninismus byl prohlášen za závaznou státní ideologii.²⁶ Kromě jiného nová ústava vymezovala i vztah státu a kultury (vzdělávání v duchu marxismu-leninismu, odstranění přežitků vykořisťovatelské společnosti apod.)²⁷

Kultura ve vztahu s politickou mocí vstupovala do 60. let jako podřízená. Zvláště po konfliktu v roce 1956 (vystoupení některých spisovatelů na II. sjezdu Svazu čs. spisovatelů) si moc důsledně zajišťovala nadřazenost a prosazovala v kulturní oblasti své záměry. S nástupem 60. let se však začal měnit pohled na socialistický realismus. Při sjezdu KSČ v roce 1962 sice představitelé režimu vyzývali k realistickému a stranickému umění, ale neprosazovali jediný směr. III. sjezd spisovatelů v roce 1963 socialistický realismus vymezoval značně široce.²⁸

I přes značný úspěch oficiální kulturní politiky v letech 1958–1961, která se snažila napravovat důsledky roku 1956, byl návrat k minulým kulturním poměrům nemožný.²⁹

Největší problémy v období mezi lety 1957–1962 měly komunistické instituce se spisovateli. „Skoncovat s tradicí ducha II. sjezdu spisovatelů“, jak prohlašoval Ladislav Štoll, bylo nemožné, „duch sjezdu“ se vracel, komunističtí spisovatelé se nedokázali postavit za stranickou politiku. I přes značný tlak na spisovatele, aby odsoudili svůj sjezd, odmítali změnit postoj.³⁰

Velké zneklidnění způsobilo vydání Zbabělců Josefa Škvoreckého. Byla odmítnuta oslavná recenze Josefa Lederera, ostatní kritiky román odsuzovaly (mj.

²⁶ *O výhledech dalšího rozvoje naší socialistické společnosti*. Praha: ÚV KSČ, 1962, s. 3.

²⁷ Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky.

²⁸ Kaplan, K.: *Kronika komunistického Československa*. Brno: Barrister & Principal, 2008, s. 280.

²⁹ Tamtéž, s. 327.

³⁰ Tamtéž, s. 312.

Jiří Hájek, Karel Nový – zvláště Karel Nový byl výrazným propagátorem „stranického myšlení“ v počátcích časopisu Plamen).

Prosazování socialistické kultury

Úvodní čísla periodika byla především věnována prosazování socialistického realismu (přestože byl na začátku 60. let na ústupu) a naplňování programu časopisu, jednak pomocí odborných statí a citací z projevů na sjezdech, jednak samozřejmě literární produkcí poezie a prózy, např. stať Miroslava Drozdy „*Nové hlasy socialistického realismu*“: „Socialistický realismus je především odrazem nové skutečnosti, směřující k socialismu. Umělecké kvality díla jsou neoddělitelné od autorova světového názoru, který prostupuje celé dílo.“³¹ Prosazování smyslu socialistické literatury, která nemůže být v této revoluční době neutrální, vyjádřil v dalším článku Jiří Hájek: „Umění každé počínající revoluční epochy se nejprve nutně musí soustředit na základní, společensky nejnaléhavější úkoly, a to i za cenu dočasného omezení svých funkcí. Má-li nové umění zvítězit, nemůže být neutrální uprostřed zápasu třídy, co bezprostředně neslouží zájmům revoluční společenské proměny. Určující silou jsou ti, kdo se první chopí praporu: kdo novými díly udají směr. Tato zákonitost každého období bezprostředního revolučního zvratu není sama o sobě podmíněna vlivy kultu osobnosti a s nimi spjatými dogmatickými tendencemi, nýbrž objektivními potřebami života.“³²

Autoři se také snažili interpretovat a obhajovat negativně vnímané pojmy a jevy např. František Buriánek – „*O tak zvané oficiálnosti v literatuře*“: „Užije-li se (*pojmem oficiálnost*) ve smyslu hanlivém, nesnižuje se jen umělecká hodnota díla, ale také společenský význam a obsah samotného pojmu oficiálnost (v tomto případě socialistický řád, socialistická moc). Despekt, který byl vržen na umělecké dílo nebo autora, padá také na lidově demokratický režim a stranu, a tak nahrává tento způsob kritiky revizionismu.“³³ nebo Jiří Hájek – „*Pevný bod na budoucí cestě*“:

³¹ Drozda, M.: *Nové hlasy socialistického realismu*. Plamen, 1959, č. 3, s. 24.

³² Hájek, J.: *Na cestě za literaturou socialistické epochy*. Plamen, 1960, č. 5, s. 6.

³³ Buriánek, F.: *O takzvané oficiálnosti v literatuře*. Plamen, 1959, č. 1, s. 97–99.

„Hlavní síly české prózy se teprve začínají osvobozovat z nejistot a zábran, kterými je zatížilo vše, co bylo v literární atmosféře posledních tří let nezdravého.“³⁴

Kromě snahy o socialistickou kulturu bylo patrné i prosazování samotné myšlenky nastolení komunismu. Komunismus byl zobrazován jako jediný a správný cíl, ke kterému by společnost měla směřovat. Citáty Vladislava Vančury (byl popraven během heydrichiády, a stal se symbolem pro komunistickou literaturu a kulturu) a Antonína Novotného, který představoval autoritu v politické oblasti, předznamenávají nový ročník časopisu: „Jestliže věda a umění měly významné poslání již v období boje za vítězství socialismu, pak s dovršováním socialistické výstavby a s přerůstáním naší společnosti v komunismus bude jejich úloha stále více vystupovat do popředí.“ (citát Antonína Novotného). Citáty Vladislava Vančury z roku 1921 a Antonína Novotného uveřejněné v čísle 1/1961 by mohly charakterizovat v tomto období postoj časopisu k politické situaci.

S budováním komunismu je spojen také specifický zájem o člověka, který je označován dobově protežovaným adjektivem nový. Karel Nový ve svém článku uváděl, že úloha spisovatelů je v této době závažnější a odpovědnější – z toho důvodu, protože literatura má „pomáhat a luštit starosti lidu a podporovat optimismus, spoluvytvářet člověka nového, vyššího typu, člověka komunistu ve světě věčného míru“.³⁵ Vladimír Mináč mluvil o další budoucnosti jako o „velkém snu o radosti a o plném lidském životě, který přichází.“³⁶ Důraz na budoucnost je něčím, co provází českou socialistickou kulturu od okamžiku, kdy se v ní etabloval socialistický realismus.

Dalším příkladem projevu jakéhosi povinného komunistického nadšení je článek Jiřího Hájka „Zítřek začíná dnes“: „Jsme na počátku heroického díla: uskutečnit v Sovětském svazu o v nejvyspělejších socialistických zemích komunismus znamená zajistit našemu světu takovou materiální i morální převahu, že nejen jednou provždy zbavíme lidstvo přízraku válek, ale že svým příkladem otevřeme cestu k vítězství socialismu v kapitalistických zemích.“³⁷

---

³⁴ Hájek, J.: *Pevný bod na budoucí cestě*. Plamen, 1959, č. 2, s. 254.

³⁵ Nový, K.: *Pochodujeme s přibývajícím miliony*. Plamen, 1960, č. 1, s. 1–2.

³⁶ Mináč, V.: *Novoroční*. Plamen, 1960, č. 1, s. 1.

³⁷ Hájek, J.: *Zítřek začíná dnes*. Plamen, 1962, č. 1, s. 2.

Miroslav Drozda vidí jako nevyhnutelné propojení literatury a politiky: „Otázky literární nepřestanou být ani v období výstavby komunismu otázkami politickými, ba právě jejich politická vázanost a závažnost vzroste nebývalou měrou: vždyť půjde o to, aby literatura promlouvala nejen snad k většině, ale doslova k celé společnosti, k miliónům a miliónům lidí – a tam, kde jde o osudy miliónů, tam právě začíná politika.“³⁸ Za jeden z pomyslných vrcholů stranického snažení můžeme považovat článek Jiřího Marka „*Dík té, jež vedla naše srdce*“: „Každý z nás má jiné vzpomínky na den, kdy byl přijat do strany. Budou to ovšem vždy vzpomínky velmi osobní, jako je vzpomínka na matku, na lásku, na nejhlubší zážitek. Vždyť to určovalo od základů směr života.“³⁹ Podpora politického zřízení a souhlas s oficiální kulturou je patrná i na uveřejňování četných citátů politických představitelů např. L. Štolla, J. Hendrycha, K. Gottwalda a dalších.

Toto jsou jen některé příklady názorových postojů obsažených v počátečních číslech *Plamene*, které dokumentují znovu obnovované nadšení spojené s budováním komunismu a snahou o dosažení „lepších zítřků“. V dalších ročnících tento trend zdatně slábne, tak jako zaštiťování se výroky různých režimních autorit.

I k otázce kultu osobnosti se *Plamen* na rozdíl od následujících let staví prozatím zdrženlivě. S blížícím se XII. sjezdem Komunistické strany a s názory na zprávu Komunistické strany „*O výhledech dalšího rozvoje naší socialistické společnosti*“ se zmínky o kultu osobnosti vyskytují častěji.

Zájem o mladé

Jiří Hájek se chtěl v časopisu *Plamen* uplatnit jako ideový vůdce mladé umělecké generace vstupující do literatury na začátku 60. let.⁴⁰ Tomu odpovídal i prostor, který byl mladým autorům vyhrazen. Hájek v mladé próze viděl důvod posunu české prózy, v roce 1961 představil projekt Literární brigády *Plamene*. Založení Literární brigády *Plamene* souviselo s 40. výročím založení strany. Jiří Hájek

---

³⁸ Drozda, M.: *Naše literatura po XXII. sjezdu*. *Plamen*, 1962, č. 2, s. 30.

³⁹ Marek, J.: *Dík té, jež vedla naše srdce*. *Plamen*, 1961, č. 5, s. 129.

⁴⁰ Kol: *Slovník české literatury*. Dostupné z: <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/>> [cit. 20. 6. 2013]

chtěl rok 1961 věnovat „vážnému a hlubokému pohledu na základní otázky socialistického života.“⁴¹ Mladí autoři se během roku měli seznamovat s pracujícími a jejich díla měla reagovat na současný život.

Hájek oceňoval mladou generaci autorů za odvalu, se kterou se pouští do úkolů, které mnozí zkušené spisovatelé stáhli z programu a přispívá tak k vývoji české literatury.

Zájem o mladé se neredukoval jen na mladé umělce, byly uveřejňovány články i o „obyčejných“ mladých lidech a jejich názorech. V článku Miroslava Jodla můžeme číst: „Společnost se musí zabývat problémy své mládeže, protože tady nejde společnosti o nic menšího než o vlastní budoucnost.“⁴²

Mladí lidé byli v časopisu Plamen považováni za budoucnost nejen literatury. Vkládala se do nich naděje, že budou ti, kteří vybudují komunismus. Proto také dostávali tak výrazný prostor.

Próza

V Plameni vydali na pokračování svá díla například Jan Weiss (*Raketa sebevrahů*), Ivan Kříž (*Oheň chce dobré dřevo*), Jiří Fried (*Časová tíseň*), T. Svatopluk (*Švédský mramor*), Jan Trefulka (*Pršelo jim štěstí*), Jan Putík (*Zed'*), Rudolf Černý (*Pancéřovaný vlak; Dejte jim olovo, bratři*), Ladislav Bublík (*Páteř*), mezi dalšími prozaiky publikovali Ludvík Aškenazy, Karel Michal (satirická povídka *Plivník dlaždiče Housky*), Bohumil Hrabal, Marie Majerová, Hermína Franková, Milan Kundera a další. I přes kampaň proti Zbabělcům na přelomu 50. a 60. let mohl v časopise publikovat i Josef Škvorecký.

Výrazné dílo (vydané na pokračování od čísla 6/1962) byl i *Voják revoluce* od Adolfa Branalda pojednávající o Janu Harusovi, který byl poslancem Národního shromáždění za Komunistickou stranu. Dušan Hamšík s Jiřím Pražákem vydali reportáž *Bomba pro Heydricha*, sledující Heydrichovu kariéru, samotný atentát i následné nacistické zločiny.

---

⁴¹ Hájek, J: *Představení lit. brigády Plamene*. Plamen, 1961, č. 1, s. 3.

⁴² Jodl, M.: *Co chtějí, oč jim jde*. Plamen, 1962, č. 1, s. 27.

Poezie

První číslo časopisu otevírala báseň S. K. Neumanna, jenž byl rovněž důležitým symbolem levicové kultury. Uvedeny byly básně Františka Hrubína, i přes jeho vystoupení na II. sjezdu spisovatelů. Podobně jako básně Miroslava Holuba, Karla Šiktance, Miroslava Floriany, Karla Tomáška (pseudonym Tomáše Řezáče) nebo Jiřího Šotoly. Ty byly v časopise Plamen uveřejňovány i přes spojení autorů s časopisem Květen, který Plamen z ideologických důvodů nahradil. Jeho zastavení tak v tomto případě může být považováno částečně za nedůsledné ve vztahu k jeho autorům.

V polovině 50. let, kdy časopis Květen vznikl, mu byla vytýkána metoda naturalistické montáže detailů skutečnosti a subjektivní pohled na svět, a to Ladislavem Štollem a současným šéfredaktorem Plamene Jiřím Hájkem.⁴³ Paradoxním se tak může zdát, že o několik let později stejní autoři publikovali v časopise, který vedl právě Jiří Hájek.

Tzv. ideové sjednocení literatury bylo tedy tímto krokem zřetelně narušeno. V době, kdy byl časopis Květen kritizován za svůj obsah, mu byla také vytýkána snaha o vytvoření samostatného proudu v rámci socialistického umění.⁴⁴ Uveřejnění autorů kolem časopisu Květen v Plameni, který měl tento trend odstranit, tak můžeme považovat za překvapující.

Za nejvýraznější díla poezie uveřejněné v Plameni mezi léty 1959–1962 by se tak daly označit Hrubínova *Romance pro křídlovku*, která byla vydána v čísle 4/1962 a výběr z nových veršů Vladimíra Holana (v čísle 7/1961). *Romance pro křídlovku* byla v rámci Plamene zvolena za největší umělecké dílo roku 1962.

Z nejmladší české poezie (viz výše podpora mladých autorů, Literární brigáda Plamene) byli uveřejňováni například Jiří Gruša, Karel Tomášek (Tomáš Řezáč), Josef Hanzlík, Václav Hons, Miloň Čepelka, František Vinant, Jan Trefulka nebo Milan Uhde.

---

⁴³ Kol.: *Panorama české literatury*. Olomouc: Rubico, 1994, s. 320.

⁴⁴ Bauer, M.: *Souvislosti labyrintu*. Praha: Akropolis, 2009, s. 319.

Střední generaci v poezii zastupovali Oldřich Mikulášek, Ludvík Kundera Josef Kainar, Vilém Závada, Jan Skácel, Kamil Bednář, Ivan Diviš, Vladimír Školaudy, Ivan Skála, Vlasta Dvořáčková nebo Ivo Fleischmann.

Již z výběru je patrné, že autoři nebyli vybíráni na základě politického postoje, ale je v něm patrná diferenciacní a liberalizační tendence, která probíhala od počátku 60. let. Okruh autorů postupně přerůstal ideu „ideologického sjednocení“, která byla hlavním důvodem vzniku Plamene. Někteří z autorů byli také později součástí neoficiální literatury a jejími čelnými představiteli (např. Jiří Gruša Milan Uhde a další). Stejný paradox platil i u autorů prózy (Zdena Salivarová, Josef Škvorecký, Milan Kundera a další).

Uveřejňovány byly i básně příležitostné. Například po přistání sovětské kosmické rakety na povrchu Měsíce. Básně k této události uveřejnili Jan Pilař, Ivo Štuka nebo Jan Štern.

Poezie se neomezovala pouze na české autory, uváděni byli samozřejmě i slovenští (např. Štefan Žáry, Vojtech Mihálik, Laco Novomeský, Juraj Špitzer), ale také překlady vietnamských, maďarských, jugoslávských nebo čínských autorů. Největší vliv měl bezpochyby Sovětský svaz, a to nejen rozsahem uveřejňovaných literárních překladů, ale v počátcích také přebíráním názorů na kulturu (např. referáty ze Sjezdu sovětských spisovatelů).

Ankety, mezinárodní otázky, zahraniční diskuse a spolupráce

Plamen se věnoval i mezinárodním politickým otázkám. V souladu s politikou a tezemi Komunistické strany byl v četných příspěvcích patrný protiválečný postoj a idea o udržení celosvětového míru. Prostor dostávaly i články zabývající se vztahem mezi Východem a Západem, alžírskou válkou nebo kubánskou krizí. Ve všech případech byly proklamativně podporovány revoluční boje proti kapitalistickým zemím.

Výrazným aspektem časopisu Plamen jsou i ankety, které měly postihnout určitý aktuální problém. Ankety probíhaly na mezinárodní i domácí úrovni,

především mezi kulturními představiteli (autory, kritiky ad.). Probíhaly však i ankety mezi čtenáři, pořádaly se besedy. V případě této zpětné vazby časopis sledoval především spokojenost čtenářů a jejich názor na časopis. Čtenáři volili například nejlepší příspěvky za uplynulý rok, autoři byli oceňováni. Kromě uveřejňování stanovisek k mezinárodněpolitické situaci začal Plamen spolupracovat se zahraničními literárními teoretiky a na přelomu let 1960 a 1961 uveřejnil první mezinárodní anketu na pokračování „*Realismus v diskusi*“. Do ankety se mimo jiné zapojili Jurij Elsberg, Ernst Fischer, Radegast Parolek, Květoslav Chvatík nebo Ivan Ruž. Výsledkem ankety bylo v podstatě přijetí názoru, že uměním může být i to dílo, které není realistické.

Ankety pokračovaly i v roce 1962. Proběhla „*Mezinárodní anketa o romantismu*“. Ernst Fischer se k tomuto tématu vyjádřil v článku „*Co je romantismus?*“ následovně: „Romantismus je postoj. Realismus je metoda. Romantický postoj a realistická metoda nejsou v žádném protikladu, ale jsou na mnohý způsob slučitelné.“⁴⁵

Příkladem domácí ankety může být anketa „*O próze kolem kulatého stolu*“. V tomto případě diskutovali autoři o české a slovenské próze. Zúčastnili se např. Ivan Kříž, Juraj Špitzer, Dominik Tatarka nebo Jan Trefulka. V souvislosti s prosazováním mladé generace proběhla v roce 1961 ještě anketa „*Mládí světa*“.

Rubrika portrét měsíce

Tato rubrika je jednou z charakterizačních rubrik časopisu v jeho počátcích. Články se uveřejňovaly k různým událostem – nejčastěji k výročí narození nebo úmrtí určité osobnosti. Vyšly zde např. články o V. I. Leninovi, V. Majakovském, V. Nezvalovi, O. Mikuláškově, J. Horovi, F. Hrubínovi, J. Seifertovi, J. Wolkerovi, I. Olbrachtovi, M. Majerové a dalších. Portréty, které nebyly omezené jen na domácí autory, měly být věnovány celkovým pohledům na dílo „předních“ autorů, praxe byla ale většinou taková, že byla vyzdvihována tvorba určitého autora, která byla spjatá s ideologií socialismu nebo tvorba protiválečná. Pokud nešlo přímo o tvorbu autorovu, poukazovalo se na příslušné životní kvality – například na levicové názory,

---

⁴⁵ Fischer, E.: *Co je romantismus?*. Plamen, 1962, č. 3, s. 101.

válečnou zkušenost nebo život v chudobě (např. články ke stému výročí narození Boženy Němcové kladly důraz na její chudobu). Na druhé straně byly texty většinou pojaty jako odborná analýza díla daných autorů, nešlo tedy o bezduché oslavování autorů, i když byli do této rubriky vybíráni podle kladného vztahu k socialismu (nebo možnosti tento vztah alespoň kladně interpretovat. Pojetí této rubriky lze demonstrovat portrétem Josefa Kainara od Jiřího Opelíka: „Byl to teprve konec války, který poprvé vytáhl stavidla Kainarovy společenské i politické, pokrokově orientované poezie; nebo přesněji řečeno: převratná doba vytrhla básníka z jeho jen těžko přemáhané pasivity a připoutala ho k sobě už natrvalo“.⁴⁶

Tematická čísla

Tematická čísla byla věnována důležitým událostem, které měly i politický význam. Číslo 5/1961 bylo věnováno oslavám prvního člověka ve vesmíru („Ve jménu prvního kosmonauta zní jméno celé sovětské země. Jí vdčíme za to, že dne 12. dubna 1961 můžeme říci s naprosto doslovnou platností: komunismus otevřel lidstvu cestu ke hvězdám! Ať žije komunismus! Ať zvítězí na celé naší planetě!“⁴⁷), 11/1961 44. výročí Velké říjnové revoluce, k 43. výročí Velké říjnové revoluce otiskl Plamen úvahy o roce 2017, kdy uplyne sto let od revoluce.

Velký prostor byl věnován přípravám na XII. sjezd Komunistické strany, jenž měl: „Rozbít pozůstatky kultu osobnosti, byrokratické přehrady mezi lidmi, odstranit nánosy dogmatismu a nevplout přitom do revizionistických vod, probojovat vědecký a zničit ochotnický způsob myšlení a řízení, prosekat si tak cestu ke komunismu, to za nás neudělá nikdo, jako za petrohradské dělníky a námořníky nikdo nedobyl Zimní palác.“⁴⁸ Jak velký význam Plamen přikládá sjezdům, dokazují články Z. Mlynáře „Třináct dnů, které dějiny nezapomenou“⁴⁹ a L. Mňačka „Člověk je opět něčím víc“⁵⁰, které s typickým nadšením přijímají závěry XXII. sjezdu KSSS. Například Mňačko v souvislosti se sjezdovými závěry píše: „Vybudovat takový svět je odvěkou

⁴⁶ Opelík J.: *Josef Kainar*. Plamen, 1961, č. 2, s. 23.

⁴⁷ Hájek, J.: *První člověk ve vesmíru – Gagarin*. Plamen, 1961, č. 5, s. 2.

⁴⁸ Štuka, I.: *XII. sjezd Komunistické strany*. Plamen, 1962, č. 11, s. 1.

⁴⁹ Mlynář, Z.: *Třináct dnů, které dějiny nezapomenou*. Plamen, 1961, č. 12, s. 1–4.

⁵⁰ Mňačko, L.: *Člověk je opět něčím víc*. Plamen, 1961, č. 12, s. 4–5.

touhou lidstva, po staletí se zdála utopií, ale vítězstvím marxistických, leninských idejí se stal tento obraz budoucího světa reálnou skutečností.“⁵¹

Časopis Plamen se tedy jako časopis Svazu československých spisovatelů vyjadřoval často i k politickým otázkám. Právě na těchto článkách můžeme pozorovat dobové prolnutí politiky a kultury a především velký vliv spisovatelů na celkovou společenskou situaci, který dosáhl svého vrcholu při IV. sjezdu Svazu československých spisovatelů.

Humor a satira

Humor a satira tvoří specifickou část Plamene během celé doby jeho vydávání. Ať už jde o satiru, která zesměšňovala domácí prostředí, nebo satiru namířenou proti Západu, autoři se téměř nikdy nesnížili k laciným narážkám. Některé citáty či karikatury by mohly být aktuální i v dnešní době. Do této rubriky přispívali mimo jiné Miroslav Holub, Miroslav Horníček, Gabriel Laub, František Nepil, Milan Růžička, ze zahraniční například Stanislaw J. Lec. Výraznou autorskou dvojici tvořil Ivo Štuka a Ilona Borská-Štuková, kteří publikovali pod společnou šifrou ibiš (v pozdějších ročnících např. udělování ceny Stříbuch rzivý). Pro ilustraci uvádíme několik ukázek:

„Před mnohými umělci socialistických zemí narůstá v posledních dobách mohutný problém. Někteří si již kvůli němu nemohou zavázat boty.“ - M. Růžička

„Významným spisovatelem se člověk stává, když mu začnou tisknout i špatné věci. Slavným, když kritika začne tyto špatné věci chválit.“ - G. Laub

„Vždycky se najdou nějací Eskymáci, kteří vypracují pro obyvatele Konga směrnice, jak se mají chovat v době strašlivého vedra.“ - Stanislaw J. Lec

---

⁵¹ Mňačko, L.: *Člověk je opět něčím víc*. Plamen, 1961, č. 12, s. 4–5.

XII. sjezd Komunistické strany Československa

Antonín Novotný označil ve zprávě ÚV období po XX. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu jako úspěšný nástup za překonání důsledků kultu osobnosti. Mimo jiné uznal chybu strany v politických procesech a zároveň s kultem osobnosti odsoudil dogmatismus a vliv revizionismu.

„Prosazování leninských norem do života nebylo a není lehké vzhledem k důsledkům, které zanechalo celé období kultu osobnosti. I u nás se za autoritu strany skrývaly protistranické metody, i u nás se porušovala a zneužívala socialistická zákonnost. Při prověřování jednotlivých případů z období let 1949–1954 dospěl ústřední výbor k závěru, že soudní rozsudky, které byly tehdy vyneseny v politických procesech, u většiny odsouzených byly nesprávné nebo neodpovídaly míře a charakteru provinění.“⁵²

„Strana bude usilovat o zvýšení úrovně ideologické práce. Úspěšný rozvoj socialistické společnosti a příští přechod k výstavbě komunismu vyžadují vysokou uvědomělost komunistů a všech pracujících, stále lepší ovládnutí marxismu-leninismu, rozvoj teoretické práce, důsledný boj proti projevům buržoazní ideologie, proti revizionismu a dogmatismu. Nesmíme polevit ve vysoké politické bdělosti vůči činnosti nepřátel socialismu a komunismu.“⁵³

XII. sjezd Komunistické strany na počátku 60. let tak můžeme kvůli odsouzení kultu osobnosti a vlastní kritice politických procesů považovat za důležitý mezník v liberalizačním procesu, který v Československu započal na začátku 60. let.

---

⁵² *III. sjezd Svazu československých spisovatelů: protokol (referát A. Novotného)*. Praha: Československý spisovatel, 1963, s. 65.

⁵³ Tamtéž, s. 70.

III. sjezd Svazu spisovatelů

Hlavní referát sjezdu pronesl první tajemník ÚV SČSS Ivan Skála. Kromě přiklonění se k názorům ze sjezdu Komunistické strany o kultu osobnosti („Tvrdé a bolestné odhalení kultu osobnosti a jeho důsledků je projevem síly revoluce, která střásá to, co stálo v cestě jejího rozvoje.“⁵⁴), se také vyjádřil o časopisu Květen („Květen přes některé problematické ideové, teoretické a estetické postuláty sehrál kladnou úlohu jak při formování tehdejší mladé literární generace, tak i v boji proti dogmatismu a průměrnému řemeslu v literatuře.“⁵⁵) nebo se o II. sjezdu spisovatelů („II. sjezd spisovatelů odsoudil schematismus a dogmatismus v literatuře a přes všechny nedostatky přispěl k odpovědnějšímu a správnějšímu chápání literatury a její společenské funkce.“⁵⁶). Tímto vyjádřením se v podstatě sjezd přihlásil ke sjezdu z roku 1956, který byl prohlášen za důležitý mezník v boji s dogmatismem.

I Jiří Hájek v projevu ocenil přínos II. sjezdu: „Na II. sjezdu československých spisovatelů jsme si v prvních týdnech po XX: sjezdu KSSS poprvé uvědomili, jak pokřivený, v mnohém jen zdánlivý a velmi omezený byl společenský vliv literatury v období kultu osobnosti. Ptali jsme se, co je třeba učinit, aby literatura svými specifickými prostředky pomohla straně odstraňovat deformace společenských a individuálních vztahů, jež způsobil kult. V tom byl II. sjezd mezníkem, k němuž se musíme vracet.“⁵⁷

III. sjezd spisovatelů vyjádřil shodu s XII. sjezdem KSČ, především s vyjádřením o vůli napravit chyby minulosti. Tak kultura společně s politikou vstoupila do období, ve kterém obě strany dávaly přednost diskusi, i když se některé záležitosti neobešly bez sporů.

---

⁵⁴ *III. sjezd Svazu československých spisovatelů: protokol (referát I. Skály)*. Praha: Československý spisovatel, s. 17.

⁵⁵ Tamtéž, s. 26.

⁵⁶ *III. sjezd Svazu československých spisovatelů: protokol (referát I. Skály)*. Praha: Československý spisovatel, s. 17.

⁵⁷ *III. sjezd Svazu československých spisovatelů: protokol (referát J. Hájka)*. Praha: Československý spisovatel, s. 139.

Na III. sjezdu padly zmínky také o časopisu Plamen, konkrétně v příspěvcích Josefa Hanzlíka a Jiřího Gruši. Josef Hanzlík se pochvalně vyjádřil o vtahu Plamene k mladé tvorbě: „Myslím, že časopis Plamen v době svého vzniku alespoň částečně přejal funkci časopisu Květen, a už z toho důvodu by tady nemělo být rozporů. Časopis Plamen tuto funkci podle mého názoru splnil maximálně, jak bylo v jeho silách. Má nejen zásluhy na mnoho probojovaných věcí z oblasti nepopíratelných hodnot naší literatury, jako jsou např. zásluhy o publikování prací Vl. Holana i Laca Novomeského.(...) Nejde o to, že Plamen poskytoval mladé literatuře, jak mu to ostatně bylo určeno usnesením předsednictva Svazu, publikační možnosti, ale že mladým autorům poskytl tvůrčí povzbuzení, že jim poskytl možnost diskutovat mezi sebou – a diskutovat o tom, co pro ně bylo důležité.“⁵⁸

Jiří Gruša vzpomínal na začátky Plamene: „Začali jsme se sdružovat kolem tehdy vzniknuvšího měsíčníku, kolem Plamene, který nejevil o naše úsilí zájem shovívavého pantáty: Dneska vám ten píseček, děti, půjčím, jenom si ty bábovičky uplácejte; nýbrž poskytl nám podle možnosti příležitost a snad jsme alespoň pro okamžitou lepší atmosféru udělali něco pozitivního.“⁵⁹

---

⁵⁸ *III. sjezd Svazu československých spisovatelů: protokol (referát J. Hanzlíka)*. Praha: Československý spisovatel, s. 206.

⁵⁹ *III. sjezd Svazu československých spisovatelů: protokol (referát J. Gruši)*. Praha: Československý spisovatel, s. 215.

1963–1965

Společenský a kulturní kontext

Nespokojenost značné části sovětského stranického aparátu kvůli událostem na Kubě vyvrcholila v říjnu 1964 sesazením N. S. Chruščova. Funkci prvního tajemníka, ve které zůstal dalších osmnáct let, převzal Leonid Brežněv.⁶⁰

Od počátku 60. let se společně se začínající liberalizací režimu znatelně zmírnilo napětí mezi kulturou a mocí, je patrná snaha o dialog mezi kulturou a politikou. Většina tvůrců i funkcionářů přivítala první změny a hovořilo se o nastupujícím obrodném procesu. Skončil diktát socialistického realismu, jen nepatrná část umělců a literárních vědců zachraňovala sociální realismus. Začali se uplatňovat někteří autoři, díla i umělecké směry, které byly dříve odsuzované. Politická svázanost kultury se uvolňovala, byla vydávána díla tvůrců, kterým režim zakázal publikovat, nebo je perzekvoval jiným způsobem.

Mezníkem se stal XII. sjezd Komunistické strany. Nejen politikové a umělci, ale i vedoucí straničtí funkcionáři vyzývali k boji proti dogmatismu a důsledkům kultu osobnosti v kultuře a k přehodnocení minulosti. Oslabeny byly pozice dřívějších představitelů kulturní politiky (např. L. Štolla).⁶¹ Období mezi léty 1962–1965 lze označit za nejkolidnější v etapě od konce 50. do konce 60. let ve vztahu kultury a politiky. „V 50. letech zcela potlačený jedinec, individualita, se vrací jako umělecké téma i jako společenská skutečnost. Vědomí selhání komunistických režimů, přinejmenším ve stalinských letech, relativizuje výhradní marxistický nárok na pravdu a významným jevem se stává dialog – mezi marxisty a jejich filosofickými odpůrci ad.“⁶²

---

⁶⁰ Šaročová, G. a kol.: *České země v evropských dějinách*. Litomyšl: Paseka, 2006, s. 213.

⁶¹ Kaplan, K.: *Kronika komunistického Československa*. Brno: Barrister & Principal, 2008, s. 279–336.

⁶² Šaročová, G. a kol.: *České země v evropských dějinách*. Litomyšl: Paseka, 2006, s. 225.

Plamen v letech 1963–1965

Šéfredaktorem v tomto období byl stále Jiří Hájek, jeho zástupcem a redaktorem zahraniční literatury byl Miroslav Drápal, redaktorem pro slovenskou literaturu byl Zdeněk Eis, František Benhart vedl rubriku teorie a kritika, Dušan Karpatský redigoval rubriku Otázky dneška, Milan Smolík prózu, Ivo Štuka poezii a Vladimír Vondra prózu a reportáže. V polovině ročníku 1963 se k redakci přidala Alena Santarová, o rok později Gabriel Laub.

Kult osobnosti

V reakci na XII. sjezd Komunistické strany byl kult osobnosti a boj proti důsledkům dogmatismu bezesporu nejvýraznějším tématem tohoto období. Úvodní článek ročníku 1963 pojmenoval Jiří Hájek „*Čas činů*“. V něm se postavil za leninský tvůrčí marxismus, který „je s to rozřešit všechny nové problémy, jež se před námi vynořily“ a za minulost považuje dobu, v níž „bylo možno vážné problémy společenského rozvoje obcházet nebo pouze ‘zaříkávat’ samospasitelnými dogmatickými formulkami a frázemi“. Vyzývá také v návaznosti na XII. sjezd Komunistické strany k důslednému potírání všeho, co ve společenských vztazích přežívá z období kultu osobnosti.⁶³

Proměna postoje je zřetelně patrná i na příkladě Jiřího Hájka. Ten chtěl nyní vyvolat diskusi a okázale vítal všechny hlasy, které „se hlásí, byť někdy i zbytečně teatrálně, do zápasu proti onomu dogmatismu z omezenosti, opatrnosti, ze zvyku i nejistoty, dogmatismu, který podstatně omezuje dosah a produktivitu naší literatury a který není ničím jiným než mechanickým přežíváním tendencí, které zplodil kult osobnosti“.⁶⁴

---

⁶³ Hájek, J.: *Čas činů*. Plamen, 1963, č. 1, s. 1.

⁶⁴ Hájek, J.: *Volnou cestu diskusi!*. Plamen, 1963, č. 1, s. 141.

Do diskuse o kultu osobnosti se zapojovali i literární vědci. Příkladem může být práce Vladimíra Medka „*Verš pro Stalina*“, který z tohoto pohledu zkoumal projevy kultu v naší poezii. Jeho závěrem bylo, že : „Všecky ty básně – dobré a špatné – jsou dokumentem své doby. A jako marxisté nemůžeme zamykat nepohodlné dokumenty do dolních šuplíků, kam se tak často nechodí.“⁶⁵ Oficiální stanovisko ke kultu osobnosti tak v časopise Plamen vyšlo bezmála až po sedmi letech od projevu N. S. Chruščova. Časopis se tím přesunul od budovatelského nadšení do fáze boje proti dogmatismu. Převzal tedy pohotově názor vyslovený na XII. sjezdu Komunistické strany.

Poezie

Časopis Plamen přinesl v tomto období další zásadní dílo české literatury, a to Holanovu *Noc s Hamletem*. Začaly se publikovat i verše Jaroslava Seiferta, začínajícího básníka Ivana Wernische a dalších. Autoři z předchozího období se razantně neproměňovali, pokračovalo uvolňování 60. let. Dál se v časopise objevovaly básně Květnáků Miroslava Floriana, Karla Šiktance, Miroslava Holuba a mladé generace (zvl. Josefa Hanzlíka). Objevuje se i téma literárních experimentů (dvojice Hiršal – Grögerová). Je tak patrný další vývoj k větší otevřenosti, co se týče uveřejňovaných příspěvků.

Próza

Plamen uveřejňoval na pokračování také prozaická díla. V tomto období to byl především Arnošt Lustig (*Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou*), František Hrubín (*Zlatá reneta*) a Jan Procházka (*Ať žije republika*). Z dalších výrazných autorů zde

---

⁶⁵ Medek, V.: *Verš pro Stalina*. Plamen, 1964, č. 1., s. 44.

publikuje Alena Králová (Vostrá), Zdena Salivarová, Edvard Valenta, Ladislav Fuks, Norbert Frýd, Josef Škvorecký nebo Dominik Tatarka.

Rozsáhlé dílo, které autor Dušan Pokorný charakterizuje jako „komentované zprávy“, věnované vraždě J. F. Kennedyho vydal v Plameni Dušan Pokorný.

Ze zahraniční literatury byla od začátku ročníku 1963 vydávána i novela z prostředí pracovního tábora *Jeden den Ivana Děnisoviče* od Alexandra Složenicyna, která měla velký úspěch.

Ankety, mezinárodní otázky, zahraniční diskuse a spolupráce

Plamen v této souvislosti reaguje například na teze N. S. Chruščova, který vyzval k uskutečňování ekonomické kooperaci zemí, ale také k ideologickému, politickému a kulturnímu sblížení socialistických národů, v jehož průběhu zmizí nedůvěra a odcizení mezi národy jakožto produkt kapitalismu a plně zvítězí duch bratrství, přátelství a spolupráce.⁶⁶ Na stránkách časopisu Plamen proběhla v ročníku 1963 mezinárodní anketa na toto téma – „*O kulturní spolupráci socialistických zemí*“. V úvodním článku k anketě Jiří Hájek vyzdvihoval nutnost objektivních kritérií, která povedou socialistické literatury dopředu a která nemohou být odvozována jen z kontextu národní literatury, nýbrž z konfrontace výsledků mnoha národních literatur.⁶⁷ Na závěr ankety v otevřeném dopisu zahraničním spisovatelským svazům se Plamen přihlásil k výše uvedeným myšlenkám N. S. Chruščova a navrhl cestu další spolupráce – zlepšení a zpružení výměny literárních děl, prohloubení vzájemných informací a vytvoření možností pro mezinárodní tvůrčí diskuse, týkající se problémů současné socialistické literatury a sblížení stanovisek řešení těch otázek, v nichž se názor různí.⁶⁸ Objevil se i návrh projektu společného literárního časopisu sloužícímu organizaci vzájemné výměny nových literárních děl socialistických zemí a který by byl nejpružnějším nástrojem vzájemného poznávání i

---

⁶⁶ Hájek, J.: Na úvod mezinárodní ankety o kulturní spolupráci socialistických zemí. Plamen 1963, č. 1, s. 61.

⁶⁷ Tamtéž, s. 62.

⁶⁸ Hájek, J.: Otevřený dopis spisovatelským svazům. Plamen, 1963, č. 2, s.128.

základnou potřebné výměny názorů.⁶⁹ Mezi jinými se ankety zúčastnili například Anna Seghersová, Vladimír Tendrjakov, Jurij Bondarev, Milan Kundera, Juraj Špitzer nebo Norbert Frýd. Anketa obsahovala dvě otázky: Co soudíte o dosavadním stavu a formách kulturní spolupráce mezi zeměmi socialistického tábora? Co navrhuje pro zlepšení této situace?

Plamen dával prostor i zahraničním teoretikům, Jean-Paul Sartrovi (v roce 1964 na protest proti údajné zkorumpovanosti západního establishmentu odmítl převzít Nobelovu cenu, souhlasil s revoltující mládeží – západní společnost podle něj žila v zavrženíhodném kapitalistickém systému, který neumožňuje volnou a důstojnou lidskou seberealizaci. Nespokojenost s domácím prostředím vedla Sartra a další levicové intelektuály k idealizaci režimů, které se prohlašovaly za oponenty západního kapitalismu.⁷⁰), György Lukácsovi nebo Ernstu Fischerovi (o jeho díle Jiří Hájek poznamenal, že sehrálo významnou roli ve chvíli zhroucení dogmatického myšlení a má vliv nejen v socialistických zemích, ale také na západní inteligenci⁷¹). Společně s Karlem Kosíkem, jehož filosofické úvahy byly v časopisu Plamen nejvýraznější, se pokoušeli o dialog se západní vědou. Od roku 1964 je patrné i pronikání nemarxistických proudů (od roku 1965 samostatná rubrika Myšlenky XX. století). To se však nelíbilo představitelům politické moci. Například diskusi spisovatelů „*Mírová koexistence a boj idejí*“ s Ernstem Fischerem a J. P. Sartrem označila komunistická strana ve své Rezoluci o stavu kulturních časopisů jako nežádoucí. Dalším příkladem zahraniční spolupráce byla například diskuse o dekadenci. Na konci roku 1964 proběhla anketa „*Intelligence a dnešek*“, která se zabývala otázkou úlohy inteligence ve světě, v zápasu o mír a svobodu a v boji za socialismus.

---

⁶⁹ Hájek, J.: Zápisník. Plamen, 1963, č. 2, s. 164.

⁷⁰ Šarochová, G. a kol.: *České země v evropských dějinách*. Litomyšl: Paseka, 2006, s. 223.

⁷¹ Hájek, J.: *Ernstu Fischerovi k pětadesátinám*. Plamen, 1964, č. 7, s. 48.

Názory na sjezdy

V předsjezdovém zamyšlení „*S naléhavostí neodolatelnou*“ se Jarmila Glazarová zamýšlí nad předešlými sjezdy spisovatelů. Vzpomíná na dojetí z prvního sjezdu spisovatelů v roce 1949, kdy se většina spisovatelů přihlásila komunistické straně a jako tvůrci stáli na prahu socialistické tvorby. Druhý sjezd se podle jejích slov konal v nepříznivém ovzduší, protože události, které se před sjezdem odehrály, otřásly jistotami. („Stalin, ten dlouholetý pilíř našich nadějí a jistot, se zřítíl.“)⁷²

Další důkaz propojení politiky a kultury můžeme pozorovat i v ostatních článcích zaměřujících se na toto téma, Jan Hájek v článku „III. sjezd a další cesta naší literatury“ zmínil XII. sjezd Komunistické strany, který dal impuls k plnému dokončení morální očisty komunismu. Zastával názor, že „jednání sjezdu spisovatelů bude mít smysl jen tehdy, bude-li vycházet z hlavních společenských úkolů, daných bojem za vybudování komunismu“. Nabádal také k upevnění a posílení ideologické jednoty všech sil literatury, které chtějí poctivě sloužit komunismu.⁷³ Plamen tak v této podobě dokazuje, že je prodlouženou rukou kulturní politiky strany připravenou plnit závěry stranických a spisovatelských sjezdů.

Kafkovská konference

Konference o Franzi Kafkovi se konala v roce 1963 k výročí jeho narození a byla dalším z ukazatelů liberalizace počátku 60. let, časopis Plamen věnoval otázce Franze Kafky mnoho prostoru, stále však prosazoval orientaci, která měla zajistit ideologickou kontrolu nad tématem a zajišťovala názorové pozice: „Konference se chtěla pokusit o všestranné zhodnocení Kafkova díla z pozic marxismu-leninismu a vzhledem k úzké spojitosti tohoto díla s pražským prostředím a vývojem

---

⁷² Glazarová, J.: *S naléhavostí neodolatelnou*. Plamen, 1963, č. 2, s. 1.

⁷³ Hájek, J.: *III. sjezd a další cesta literatury*. Plamen, 1963, č. 5, s. 4.

československé kultury vytvořit předpoklady pro to, aby československá literární věda řekla závažné slovo ke kafkovské problematice.“⁷⁴

Myšlenka uspořádat Kafkovskou konferenci vznikla v roce 1962 v průběhu rozhovoru Alexeje Kusáka a Františka Kautmana. Kautman jako rusista zmínil uvolnění zábran při vydávání Dostojevského spisů a padla i zmínka o kafkovském výročí o rok později – osmdesát let od narození. Ve své knize *Tance kolem Kafky* Kusák popisuje, s jakou strategií chtěli s Kautmanem prosadit konferenci: „Slovo konference bylo vypuštěno do prostoru. Kautman se sice ještě chvíli držel myšlenky na muzeum, ale pak jsme se dohodli na kompromisu. ‚Ty budeš navrhovat muzeum, a když to zamítnou, tak já přijdu s myšlenkou konference. Dvakrát zamítnout rozumnou myšlenku nemohou.‘“⁷⁵ I přes většinové zastoupení marxistických názorů byla konference jedním z důkazů o uvolňování politické atmosféry.

Proces s Miroslavem Lidákem

Dalším z výrazných okamžiků, který ukazuje na postupnou proměnu časopisu, jakkoliv byla i v této podobě tato proměna opatrná, se stala kauza Miroslav Lidák. V červnu 1964 vyvolal pozornost široké veřejnosti a její nesouhlas soudní proces s výtvarníkem Miroslavem Lidákem (publikoval společně s Pavlem Hanušem pod pseudonymem Haďák). Byl odsouzen na jeden rok nepodmíněného vězení za hanobení republiky a jejího představitele za obrázek Švejka, na kterém byl vyobrazen v symbolickém postoji Iva ve státním znaku a pod něj přilepil lipové ratolesti tak, jak byly umístěny ve znaku na prezidentské standartě (příloha 1).

Karikatura Miroslavu Lidákovi prošla jako divadelní dekorace, pak i na výstavě, ale když ji chtěl otisknout v časopisu Plamen, přišel zásah cenzury a Miroslav Lidák byl souzen jako exemplární případ pro českou odbojnou kulturu. Lidák byl odsouzen k ročnímu nepodmíněnému vězení, Ivo Štuka s Ilonou Borskou,

⁷⁴ Kol.: *Franz Kafka: Liblická konference 1963*. Praha: Československá akademie věd, 1963, s. 7.

⁷⁵ Kusák, A.: *Tance kolem Kafky: liblická konference 1963 – vzpomínky a dokumenty po 40 letech*. Praha: Akropolis, 2003, s. 11–12.

kteří v Plameni spolupracovali na rubrice Humor a satira pod společnou zkratkou ibiš a spolupracovali s Miroslavem Lidákem, se kvůli karikatuře také nevyhnuli problémům. Jak později napsal Ivo Štuka: „Nás jen znectili a znepríjemnili nám život, s ním uspořádali v tom roce 1964 proces.“⁷⁶

Obhájce Miroslava Lidáka Josef Piskora měl již před procesem jasno, že půjde o monstrproces. Otázkou zůstávalo, jestli měl soud posloužit k zastrašení kulturních časopisů nebo jen nejtroufalejších autorů.⁷⁷

Je však očividné, že procesem s Miroslavem Lidákem dával režim najevo svou stálou nadřazenost a po uvolňování politických poměrů od začátku 60. let se začínal bát o svůj vliv na kulturní představitele. Strana ukázala, že i umělec, který má podporu veřejnosti i ostatních kolegů, může být umlčen politickou mocí.

Kritika Plamene

V březnu 1965 uveřejnil Emanuel Mandler v časopisu Tvář článek „*Literatura v Plamenech*“. Vytýká časopisu jistý úpadek, považuje jeho výběr příspěvků za chaotický, bez použití logiky jak v případě samotného výběru, tak v případě seskupování článků a ostatních příspěvků. „Literatura – umění – život, tato tři slova má v tiráži Plamen, měsíčník Svazu československých spisovatelů. Po přečtení posledních tří čísel loňského ročníku však zjistíme, že právě literatury, umění a života je v časopise poskrovnu. Plamen dnes působí dojem náhodného seskupení rozmanitých materiálů, jejichž začasť podprůměrnou úroveň není těžké odhadnout.“⁷⁸ Mandler dále kritizuje určitý alibismus, se kterým autoři píšou své články: „Dnes se říká něco jiného, než se říkalo včera, zítra se asi bude říkat něco jiného než dnes; tudíž se lze pojistit jak proti omylu, tak proti úchylce tím, že se buď řekne ani ano, ani ne, anebo jednak ano, jednak ne. (...) Jazyk některých úryvků přestává být prostředkem sdělení a tím i poznání; jak rozeznat, zda autor chce tvrdit

⁷⁶ Štuka, I.: *Gejzír svobody*. Hlasy muzea a archivu ve Frenštátě pod Radhoštěm, 1997, č. 2–3, s. 12.

⁷⁷ Horáková, L.: *Hadák aneb Osud karikaturisty v Čechách*. Praha: Mladá fronta, 1993, s. 116.

⁷⁸ Mandler, E.: *Literatura v plamenech*. Tvář, s. 32–35.

to, co popírá, anebo popřít to, co tvrdí?“ U těchto nedostatků však autor nekončí, vyjmenovává další „trapné a zbytečné“ příspěvky např. vánoční příběhy autorů s užitím zadaných slov. Paradoxy vidí i v uveřejňování článků s protichůdnými názory a především v článku D. Pokorného Dallas, Ulice jilmů, 12.30 o smrti J. F. Kennedyho („Snad proto, že jeho reportáž byla určena literárnímu časopisu, opomenul Kennedyho vřelý vztah ke kultuře, literatuře a umění i jeho snahu o to, aby se zlepšil vztah americké veřejnosti k inteligenci a intelektuální sféře vůbec; zato věnoval náramnou pozornost charakterovým vadám Kennedyho předků, nepodstatným kritikám jeho vlády, druhořadým až třetířadým sociálním faktům apod.“)⁷⁹

Na schůzce šéfredaktorů svazových časopisů v dubnu 1965 zhodnotil Jiří Hájek dosavadní vývoj Plamene a na kritiku Plamene jako nesourodého a chaotického časopisu reagoval poznámkou, ve které obhajoval Plamen jako časopis pro široké publikum, a tak s širším tematickým zaměřením: „Zamýšlíme se velice vážně nad celým dosavadním vývojem Plamene a přicházíme k určitým závěrům, které bych chtěl v širší podobě tlumočit na ÚV. Zjišťujeme, že v některých bodech se dosavadní koncepce Plamene plně potvrdila a vytvořili jsme vícechutník, než byly předcházející chutníky. Vytvořili jsme typ literární revue se širokou tematikou. Po této stránce nechceme na našem časopise nic měnit.“⁸⁰

Během ročníků 1965 a 1966 proběhla obměna redakce. Důvodem těchto změn byly neshody s Jiřím Hájkem, kterému se zdálo, že koncepce časopisu začala směřovat doprava. Krize časopisu se navenek projevovala například v tom, že s rubrikou prózy a reportáže bylo ochotno spolupracovat čím dál méně lidí. Ve skutečnosti ale probíhal proces rozkolu myšlenkových proudů, kde se střetly dvě koncepce. Na jedné straně skupina kolem Jiřího Hájka, která se snažila pokračovat v rozvíjení moderního marxistického myšlení, na druhé straně ti, kteří od počátku 60. let začali zpochybňovat stávající myšlenkové postupy. Redakci zcela nebo na čas opustili Zdeněk Eis, Milan Smolík, Dušan Karpatský a Vladimír Vondra.

---

⁷⁹ Mandler, E.: *Literatura v plamenech*. Tvář, s. 32.

⁸⁰ Bauer, M.: *Schůzka šéfredaktorů svazových časopisů*. Tvar, 2002, č. 21.

V roce 1967 už redakce fungovala ve složení Jiří Hájek, František Benhart, Miroslav Drápal, Josef Hanzlík, Vladimír Janovic, Karel Kostroun a Karel Misař, externě spolupracoval jako redaktor pro slovenskou literaturu Emil Charous.

Stanovisko ÚV KSČ – Poslání a stav kulturních časopisů

I přes relativně příznivou dobu rostla stranická nespokojenost s časopisy tvůrčích svazů. Časopisy byly podle stranických kulturtrégerů sice součástí celkové aktivizace strany a společnosti, přinášely však i některé nesprávné jevy, ke kterým bylo, podle nich, třeba zaujmout kritický postoj.

Daný rozbor uvedený ve Stanovisku ÚV KSČ se věnoval především týdeníkům Kulturní tvorba, Literární noviny a Kulturní život, částečně i měsíčníku Plamen.

Strana vyžadovala, aby stanoviska, která časopisy zaujímají, byla zcela jednoznačně v souladu s duchem politiky strany. Z jejího pohledu nebylo možné, aby časopisy vykládaly politická stanoviska a polemizovaly s postupem strany. I pokud šlo o otázku boje s nepřátelskými ideologiemi, byly v kulturních časopisech uveřejňovány články, které k ujasnění této otázky nepřispívaly. Ideologický boj neměl být chápán tak, aby bylo možno marxismus s buržoazními ideologiemi smiřovat. „Časopisy musí soustřeďovat kolem svých redakcí zdravé síly naší inteligence a rozhodně čelit snahám některých jednotlivců využít stránek těchto časopisů k šíření názorů, které jsou ve zjevném rozporu s politikou strany.“⁸¹

Jako pozitivní rys Plamene byla uvedena spolupráce s mladými autory a jednota mezi českou a slovenskou literaturou. Ústřední výbor usnesením apeloval na komunisty pracující v kulturních časopisech, aby kritizované nedostatky odstraňovali.⁸²

---

⁸¹ *Ročenka Československého dokumentačního střediska 2004-2007*. Praha: Československé dokumentační středisko, 2008, s. 152

⁸² Tamtéž, s. 155.

Sestavení usnesení podnítilo několik skutečností, která z pohledu stranického aparátu mohla negativně ovlivnit její společenskou hegemonii nejenom ve vztahu ke kulturní sféře; např. politicky závadné články problematizující společenský vývoj v posledním období, ztráta třídního vidění života, pronikání buržoazní ideologie ad. Skupina ustavená ideologickou komisí ÚV se už v prosinci 1963 shodovala na nutných personálních opatřeních v časopisech a na zostření cenzurního dohledu. Zástupci liberalizující se kultury tento postup ovšem hodnotili jako návrat k politickým praktikám minulosti, jako opětovné omezování dosažených úprav poměrů. Napětí se tedy opět zostřovalo. V roce 1964 se komunistickým institucím podařilo vynutit si personální změny v redakcích, zvýšit odpovědnost tvůrčích svazů za obsah a upevnit stranické řízení a kontrolu časopisů. Proti tomu autoři hledali způsoby, jak politickou kontrolu obejít.⁸³

---

⁸³ Kaplan, K.: *Kronika komunistického Československa*. Brno: Barrister & Principal, 2008, s. 369–375.

1965–1969

Společenský a kulturní kontext

Zostření poměrů můžeme pozorovat již od března 1964, kdy předsednictvo ÚV KSČ vydalo stanovisko ke kulturním časopisům. Mezi oběma stranami se rozpadlo jakési „protidogmatické společenství“, které spojovalo kulturu a politiku v letech 1962 až 1965, zájem na společném boji proti dogmatismu a důsledkům kultu osobnosti pominul.⁸⁴ Komunistické vedení už v roce 1963 oficiálně považovalo proces odstraňování důsledku kultu osobnosti za ukončený. Komunistická strana přesunula svoji pozornost na boj proti liberalismu a revizionismu a odmítala stálou kritiku minulosti.

Komunistická strana se začala obávat ztráty kontroly, byla si vědoma vzestupu reformního myšlení, které nebylo vždy v souladu se stranickými záměry. Aktivita reprezentantů kulturní sféry se zvyšovala, kulturní představitelé požadovali rozšíření tvůrčí svobody, ohrazovali se proti útokům na abstraktní umění, proti snahám omezit nebo zakázat experimentování a proti cenzuře. Požadovali také publikaci děl do té doby zakázaných autorů např. katolických spisovatelů.⁸⁵ Na konci roku 1967 oponenti uvnitř KSČ prosadili požadavek odchodu Antonína Novotného z funkce prvního tajemníka, v lednu 1968 obsadil toto místo Alexander Dubček, který byl spjat s érou Pražského jara. Nově vznikající společenský systém, který byl označován jako „socialismus s lidskou tváří“, se měl rozejít s poučnou násilnou minulostí, ale neměl zrušit základy sociálně-ekonomického uspořádání.

Vedoucí funkcionáři byli zaskočeni aktivizací veřejnosti a uvolňováním poměrů. Nesouhlas dal najevo i Sovětský svaz společně s ostatními zeměmi východního bloku na schůzce států Varšavské smlouvy v březnu 1968, kde se mluvilo dokonce o kontrarevoluci v Československu. Počátkem dubna začalo velení sovětské armády rozpracovávat operaci Dunaj – vojenskou invazi do Československa. Tisk v sousedních státech zahájil propagandistickou kampaň o

⁸⁴ Kaplan, K.: „všechno jste prohráli!“: (co prozrazují archivy o IV. sjezdu Svazu československých spisovatelů 1967. Praha: Ivo Železný, 1998, s. 21.

⁸⁵ Kaplan, K.: *Kronika komunistického Československa*. Brno: Barrister & Principal, 2008, s. 381.

kontrarevoluci, ohrožení socialismu a zpochybňování moci dělnické třídy. V srpnu 1968 schválilo pět států Varšavské smlouvy obsazení Československa svými vojsky. „V noci z 20. na 21. srpen 1968 armády Sovětského svazu, Maďarska, Bulharska, Polska a NDR zahájily operaci, jež vyústila v úplnou okupaci Československa.“⁸⁶

XIII. sjezd Komunistické strany Československa

XIII. sjezd Komunistické strany Československa přijal rezoluci k naléhavým otázkám dalšího rozvoje socialistické kultury. V této rezoluci se strana jakýmsi způsobem snažila připomenout, jakou úlohu musí kultura mít ve vztahu k politice. Komunistická strana považovala kulturu za součást úsilí, které směřuje k tomu, aby „kultura byla aktivním činitelem při výstavbě socialistické společnosti, aby se účinně podílela na velkém zápase socialismu s kapitalismem a stala se majetkem všeho lidu“.

Rezoluce zdůrazňovala aspekt masovosti v kultuře. Kultura má být majetkem a součástí života širokých lidových mas – má být dostatečně diferencovaná na to, aby respektovala různost potřeb a zájmů obyvatelstva. Nejdůležitější v tomto směru je společenská funkčnost umělecké tvorby. „I díla nesnadná, nezvyklá, objevná dosahují široké popularity, odpovídají-li na otázky velkého společenského dosahu, živé aktuální platnosti a jsou-li vytvořena tak, aby se mohla stát majetkem širokých vrstev společnosti.“⁸⁷

Na nastupující názory o nezávislosti umění na politice uvádí strana v rezoluci jasný názor: „Vyskytly se značně problematické názory, že pro oblast kultury a umění je třeba vyhradit autonomii ve smyslu nezávislosti na politice strany. Historie přináší dost důkazů, že vývoj politiky a umění nerozlučně souvisí, i když je tento vztah často velmi složitý. Umění nelze ničím nahradit. V tom smyslu je autonomní a tvoří specifickou sféru společenského poznání a vědomí. Nemá však nikdy smysl samo o sobě. Umělec tvoří vždy konkrétní díla pro konkrétní společenskou potřebu.“

---

⁸⁶ Šarochová, G. a kol.: *České země v evropských dějinách*. Litomyšl: Paseka, 2006, s. 230–235.

⁸⁷ *Rezoluce 13. sjezdu KSČ k naléhavým otázkám dalšího rozvoje socialistické kultury*. Ostrava, 1969, s. 6.

Je vázán na společnost, na její duchovní a materiální sféru, čerpá z ní a svým dílem ji pomáhá formovat a rozvíjet. Aby tedy kultury a umění mohly plnit v socialistické společnosti své nejvlastnější poslání, je právě jejich spojení s politikou strany bytostnou nutností.“⁸⁸

Komunistická strana se tak nechtěla smířit s postupnou ztrátou vlivu na kulturní oblast a typickými frázemi se snažila přimět autory, aby dál zůstávali věrni socialistické myšlence. Tato věrnost byla zároveň spojena s podřízením straně. Nespokojenost s propojením politiky a kultury však mezi umělci dále rostla a vyvrcholila na IV. sjezdu Svazu spisovatelů o rok později.

IV. sjezd Svazu spisovatelů

IV. sjezd československých spisovatelů, který se uskutečnil na konci června 1967, přinesl jeden z největších konfliktů, které se mezi kulturou a politickou mocí v tomto období odehrály. Diskusní příspěvky autorů okolo Literárních novin Milana Kundery, Ivana Klímy, Ludvíka Vaculíka, Karla Kosíka, A. J. Liehma a Alexandra Klimenta představovaly do té doby nepředstavitelný útok na politickou moc. Skupina autorů vyzvala k základním změnám, žádala otevřenost dějin, otevřenost budoucnosti bez násilného direktivního usměrňování. Největší obavou komunistické strany byla možnost vzniku opozice. Sjezd zapůsobil i jako důležitý činitel nastupující československé reformy roku 1968.⁸⁹

Ani v polovině prosince roku 1967, několik měsíců od samotného sjezdu, nebyl spor mezi spisovateli a Komunistickou stranou vyřešen. Pozice obou stran se v tomto sporu měnily jen velmi nepodstatně, představitelé rozdílných názorů činili jen dílčí ústupky.⁹⁰

---

⁸⁸ *Rezoluce 13. sjezdu KSČ k naléhavým otázkám dalšího rozvoje socialistické kultury*. Ostrava, 1969, s. 12.

⁸⁹ Kaplan, K.: „*všechno jste prohráli!*“: (co prozrazují archivy o IV. sjezdu Svazu československých spisovatelů 1967. Praha: Ivo Železný, 1998, s. 16.

⁹⁰ Tamtéž, s. 175.

Jak zásadní požadavky byly na sjezdu vzneseny a k jak důsledné proměně společenské diskuse a kritického pohledu na současnost došlo je zřejmé například z projevu Ludvíka Vaculíka: „Tento sjezd se nesešel tehdy, kdy se členové této organizace rozhodli, nýbrž když pán dal po uvážení svých starostí laskavě souhlas. Očekává za to, je na to zvyklý z minulých tisíciletí, že vzdáme jeho dynastii hold. Navrhují nevzdávat. Navrhují prohlédnout text Stanoviska a vyškrtnout všecko, z čeho číší poddanská duše. (...) Mluvím zde jako občan státu, jehož se nikdy nechci vzdát, v němž však nemohu spokojeně žít. (...) I u nás proběhl výběr lidí podle hlediska použitelnosti mocí. Důvěru dostávali lidé poslušní, nečinící potíže, nekladoucí otázky, jež jsou nastoleny. Z každého výběru vycházel nejlíp člověk co nejprůměrnější a z dějiště se poztráceli lidé složitější, lidé osobního půvabu, a zejména lidé, kteří pro své vlastnosti a práci bývali tichým a neoznačeným měřítkem obecné slušnosti, měrou veřejného svědomí. (...) Často si v poslední době v ústavě čtu a došel jsem k názoru, že je to nedobře sestavené dílo, jež snad proto ztratilo autoritu u občanů i úřadů.“⁹¹

Jiří Hájek v bezprostřední reakci označil tyto projevy za vrchol předsjezdové kampaně Literárních novin, která prezentovala všechny, kdo s jejich linií nesouhlasí, jako „umělecky neuspěvší snaživce a beznadějně zaostalce“. Pozitivum viděl v tom, že se ve sjezdové diskusi podstatná část spisovatelů od těchto „pseudoradikálů“ distancovala.⁹²

---

⁹¹ *IV. sjezd Svazu československých spisovatelů: protokol*. Praha: Československý spisovatel, 1968, s. 142.

⁹² Hájek, J.: *Bez vítězů*. Plamen, 1967, č. 8, s. 5.

Plamen v letech 1965–1969

Jiří Hájek uvedl úkoly další etapy časopisu Plamen od roku 1966 takto: „Chtěli bychom z ročníku, který otevíráme, vytvořit základnu všech sil literatury, kritiky i společenských věd, které nechtějí být jen pozorovateli či objekty soudobé historie. Chceme vedle všech existujících, známých a vývojeschopných uměleckých tendencí otvírat cestu dosud neznámému a případně i mnohému nadlouho ke škodě literatury ztracenému. Chceme klást otázky a hledat odpovědi na uměleckou i společenskou problematiku naší doby z pozic tvůrčího marxismu, to ale neznamená, že se chceme uzavřít nemarxistickým názorům.“⁹³

Toto znamenalo výrazný posun ve vývoji časopisu. Plamen měnil koncepci, po pěti vydaných ročnících se od striktně marxistických názorů dostal do fáze, kdy začal zveřejňovat i nemarxistické příspěvky. Vyváženost názorů však nenastala a ve společenské situaci poloviny 60. let ještě nastat nemohla. Komunistická strana uplatňovala svůj vliv v kulturní oblasti, a tak by časopisu hrozil zánik, pokud by uveřejnil jakkoliv závadné příspěvky. Uvedené změny byly velmi pomalé, proměna časopisu přicházela postupně.

Próza

Byla vydána díla Josefa Škvoreckého (*Nápady čtenáře detektivek*), Jiřího Frieda (*Abel*), Vladimíra Párala (*Soukromá vichřice*), úryvek z prózy Věry Linhartové, za další posun by se dalo považovat vydání Egona Hostovského (*Veřejné spiknutí*) a Ladislava Mňačka (*Jak chutná moc*). Prozaická část Plamene tak reflektuje jak aktuální dobová témata, tak uvádí na scénu autory dříve umlčované či (například v podobě Věry Linhartové) autory, kteří se pokoušejí o radikální proměnu dobové poetiky.

---

⁹³ Hájek J.: *Plamen 1966?*. Plamen, 1966, č. 1, s. 161.

Důkazem snahy nové redakce o inovaci časopisu ve směru přiblížení se světovým trendům a větším ústupem socialistické literatury bylo vydání kontroverzního díla Vladimira Nabokova *Lolita* v roce 1968.

Poezie

Za jednoznačně nejvýraznější básnické texty vydané v této době v *Plameni* je třeba považovat dílo Jana Zahradníčka, publikované v rubrice *Návraty*. *Plamen* zveřejnil ukázky ze sbírek *Jeřáby*, *Žíznivé léto*, *Korouhve*, *Stará země*, a dílo *La Saletta* prezentoval jako vrchol Zahradníčkovy tvorby. Vydání ukázek básní Jana Zahradníčka je jeden ze zásadních znaků proměny časopisu. Dále jsou vydány ukázky ze sbírky Vladimíra Holana *Na sotnách*. Vydání díla Jana Zahradníčka v polovině roku 1965 ještě před jeho úplnou rehabilitací, můžeme považovat za jeden z největších důkazů postupné proměny *Plamene*.

Již pod novým redakčním vedením na konci ročníku 1968 byly vydány básně dalšího katolického autora – Bohuslava Reynka. Na začátku roku 1969 byly pak vydány další básně Vladimíra Holana a Miroslava Floriana.

Ankety, mezinárodní otázky, zahraniční diskuse a spolupráce

V polovině roku 1965 proběhla domácí anketa k dvacátému výročí konce války o stavu současné literatury, z anket zaměřujících se na mezinárodní působení to byla anketa „*My a svět*“.

Od sedmého čísla se *Plamen* zaměřoval na tematická jádra, dané okruhy problémů, které redakce považovala za aktuální a podstatné. V č. 7/1965 to byla mladá literatura, v osmém a devátém čísle problematika mýtu (přispěli i V. Černý a R. Barthes), v desátém čísle otázky třetího světa, v jedenáctém a dvanáctém čísle vztah erotiky, sexu a umění. Z tohoto výčtu jasně vyplývá vývoj časopisu – od

prosazování socialistického realismu a nadšeného budování komunismu až k uveřejňování nemarxistických názorů a různých témat s širokým zaměřením.

Došlo ovšem i k výrazné proměně personální. Jiří Hájek byl po vydání prvních čísel roku 1968 na zasedání české části pléna ústředního výboru svazu uvolněn z funkce šéfredaktora *Plamene*. Ve funkci šéfredaktora *Plamene* byl přítom od jeho vzniku na podzim 1959 až do ledna 1968. Oficiálním důvodem byl neřešitelný rozpor s ústředním výborem svazu, šlo však o neustálé spory mezi svazem a Hájkem, který obhajoval stranické vedení kultury.⁹⁴ Na místo šéfredaktora *Plamene* nastoupil Karel Kostroun (poslední číslo vedl společně s Karlem Kosíkem, Milanem Kunderou, Lubomírem Sochořem a Josefem Škvoreckým).

Po odvolání Jiřího Hájka z pozice šéfredaktora *Plamen* stagnoval. Pro *Plamen* odchod Jiřího Hájka představoval zlom v jeho vývoji. Irena Zítková v roce 1969, těsně před zastavením časopisu, uveřejnila v článku *Plamen* v zaběhnuté koleji tento názor: „Vcelku se však domnívám, že by bylo potřeba buď přebudovat radikálně a od základu obsahové schéma tohoto časopisu, zaměřit jej na jiné oblasti slovesné tvorby (jež z různých důvodů nenalézají zatím u nás možnost knižní publikace), neboť setrvávat v zaběhnuté koleji znamená prohlubovat krizi, kterou tento ustrnulý měsíčník už delší dobu prodělává.“⁹⁵ Vyjádřila tak stav, ve kterém se *Plamen* poslední měsíce nacházel. Ani výměnou šéfredaktorů se *Plamen* neposunul ve své koncepci dál. Spíše hledal novou cestu ve vývoji časopisu.

Karel Kostroun jako tehdejší nástupce Jiřího Hájka o době přelomu let 1968 a 1969 řekl: „Orientace *Plamene* nabývala nový, řekl bych produktivní a užitečnější kurs, který sliboval, že časopis najde svoje tradičně průbojné místo v obrodném procesu. Žel, tyto záměry, které se mnou plánovalo nové vedení *Plamene* (K. Kosík, M. Kundera, L. Sochor a J. Škvorecký) zůstaly ve stránkových korekturách.“⁹⁶

Nové vedení časopisu mělo snahu *Plamen* přiblížit aktuálnímu dění a nesetrvávat v pozici stranického literárního časopisu. Změna časopisu je

---

⁹⁴ Jungmann, M.: *Literárky – můj osud*. Brno: Atlantis, 1999, s. 267. Hájek později vedl nakl. Svoboda a od roku 1969 normalizační týdeník *Tvorba*.

⁹⁵ Zítková, I.: *Plamen v zaběhnuté koleji*. *Práce*, 1969, č. 2, s. 6.

⁹⁶ Lukeš, A.: *Sto měsíců a jedenadvacet let (rozhovor s K. Kostrounem)*, *Literární revue*, 1990, č. 3, s. 3.

v posledních číslech patrná, avšak časopis neměl čas se dál vyvíjet, a tedy není možné dostatečně porovnat dvě rozdílné éry Plamene – s Jiřím Hájkem a bez něho. Kvůli zastavení časopisu tak v tomto směru zůstala po poslední redakci pouze nedokončená práce. Časopis v této době začal hledat svoji novou tvář, ale tento proces přerušila normalizace.

Zastavení časopisu Plamen

Společnost byla v roce 1969 nespokojena s opuštěním obrodného kurzu Pražského jara. Od začátku roku probíhaly masové manifestace, ve které se změnil např i pohřeb Jana Palacha, k atmosféře nespokojenosti se přidala i oslava vítězství československých hokejistů nad Sovětským svazem. Tyto události přispěly k výměně ve vedení KSČ, volba Gustava Husáka prvním tajemníkem strany se stala mezníkem, který uzavřel naděje Pražského jara a započal normalizaci.

Normalizace v počátcích zasáhla nejprve kulturní časopisy. V květnu 1969 byly nejdříve zastaveny Listy, poté Plamen, obnovená Tvář i historický časopis Dějiny a současnost. Počátkem roku 1971 přestaly existovat téměř všechny kulturní časopisy. Byly nahrazeny jediným celostátním časopisem věnujícím se literatuře – týdeníkem Tvorba. Týdeník Tvorba byl vydávaný ústředím komunistické strany a šéfredaktorem se stal někdejší šéfredaktor Plamene Jiří Hájek.⁹⁷

---

⁹⁷ Janoušek, P. a kol.: *Dějiny české literatury 1945–1989, III. 1958 – 1969*. Praha: ÚČL AV ČR, 2007. Dostupné z: <http://is.muni.cz/el/1421/jaro2012/FAV196/um/dejiny_ceske_literatury_1958-69_Pavel_Janousek.pdf> [cit 18. 6. 2013]

Závěr

Období vzájemných střetů mezi kulturou a politickou mocí začalo II. sjezdem Svazu spisovatelů konaným v roce 1956. Pod vlivem zahraničních událostí a po odsouzení kultu J. V. Stalina vystoupili spisovatelé s kritikou nejen stranického řízení kultury, ale také politiky jako celku. Po těchto událostech komunistické vedení začalo se zákroky proti kritikům, ale i proti těm, kteří stranu přímo nekritizovali, ale s kritikou souhlasili nebo je odmítali odsoudit. Naopak ti, kteří se postavili za názor strany, byli privilegováni.

Pro komunistický režim měly kulturní časopisy klíčové postavení. V 50. a 60. letech byla jejich obliba velká, s vysokou čteností tak souvisela možnost názorově ovlivňovat velké množství čtenářů. Komunistický režim se snažil využít časopisy pro propagaci vlastních myšlenek. Některá periodika přestala vycházet (případ Května a Nového života, které nahradil Plamen), nebo se musela podřídít požadavkům strany. Plamen požadavky na normativní pojetí kultury splňoval přibližně v prvních čtyřech ročnících, poté se výrazně projevil nastupující liberalizační proces.

Od roku 1962, především po XII. sjezdu Komunistické strany, začaly ve společnosti probíhat změny. Sjezd vyjádřil snahu k odstranění chyb minulosti a částečné rehabilitaci odsouzených v politických procesech. Sjezd spisovatelů na tyto názory navázal a tento směr politiky podporoval. Období let 1962 – 1965 by se dalo označit ve vztahu kultury a politiky za klidné. To potvrzovala například i uspořádaná konference o Franzi Kafkovi v roce 1963, přestože na jeho dílo bylo pohlíženo z marxistického hlediska.

Nastoupil boj proti dogmatismu spojeného s kultem osobnosti a politické poměry se uvolňovaly. Byl možný průchod pro nové myšlenky, vycházela díla dříve zakázaných autorů nebo se znovuobnovovaly vztahy s kulturní Evropou. Vše pod heslem „boj proti důsledkům kultu osobnosti“. Většina spisovatelů odmítla podřízenost oficiální stranické kulturní politice, III. sjezd spisovatelů se přihlásil k odkazu II. sjezdu jako k důležitému činu v boji proti dogmatismu, ale politický postih nenásledoval, straničtí představitelé se k tomuto názoru nevyjadřovali.

Časopis Plamen v této době vyjádřil souhlas s názory XII. sjezdu Komunistické strany a začal také zastávat protidogmatické názory.

Postupem času se ale režim začal obávat přílišné liberalizace a viděl ve Svazu spisovatelů ohrožení ve smyslu zformování oficiální opozice. Strana však už neměla takovou podporu ve Svazu spisovatelů ani u spisovatelů-komunistů. Za případ snahy Komunistické strany ukázat trvalou nadřazenost nad kulturní oblastní můžeme považovat soudní proces s Miroslavem Lidákem. Tímto režim ukázal svoji neústupnost a možnost trestu pro ty, kteří budou pro komunistické vedení nepřijatelní.

Plamen vznikl jako náhrada za zrušené časopisy Nový život a Květen pod vedením Jiřího Hájka, který až do svého konce na pozici šéfredaktora zastával názor oficiální stranické politiky. I přes neshody, které zapříčinily jeho konec na pozici šéfredaktora Plamene, vedl poté jediný normalizační časopis věnující se literatuře - týdeník Tvorba.

Je patrné, že Plamen odrážel stav doby mezi lety 1959 až 1969. V začátcích nastoupil jako obhájce stranického pojetí kultury, po XII. sjezdu Komunistické strany bojoval proti důsledkům kultu osobnosti. S nastupující liberalizací přijímal i nemarxistické názory, zveřejňoval díla, která byla dříve zasažena přísnou cenzurou a dala prostor i autorům, kteří se výrazně projeví v období Pražského jara nebo v neoficiální literatuře v období normalizace.

Vývoj časopisu korespondoval se společenským vývojem, Plamen reagoval na celospolečenské a kulturní otázky. I když pod vedením Jiřího Hájka, který byl po celou dobu pod vlivem Komunistické strany, se Plamen k zásadním problémům vyjadřoval až po stanovisku režimu, se kterým se ztotožňoval. Karel Kostroun, který se stal šéfredaktorem po Jiřím Hájkovi, se snažil časopis obrodit, stejně jako obrodným procesem procházela celá společnost.

V Plameni publikovaly výrazné osobnosti 60. let. Šéfredaktor Jiří Hájek se zaměřoval na otiskování mladých autorů, ale mezi příspěvky se objevovali i autoři starší generace. Od počátku se Plamen zaměřoval na autory vyhovující z hlediska

politické příslušnosti, později byly uveřejňovány díla i režimu původně nevyhovujících autorů, jakým byl například Jan Zahradníček.

Časopis Plamen nabízí ještě mnoho možností k dalšímu zkoumání. Kromě širšího rozpracování postoje k společenským a politickým událostem se výzkum může zaměřit na některé osobnosti z širokého spektra přispěvatelů, ať už domácí nebo zahraniční, bližší zkoumání je možné i u rubriky humor a satira, zahrnující i obrazovou část – především karikatury. Zajímavá byla i celková grafická úprava časopisu a uveřejňované fotografie (v roce 1969 otištěny například fotografie Josefa Koudelky).

Obrazové přílohy

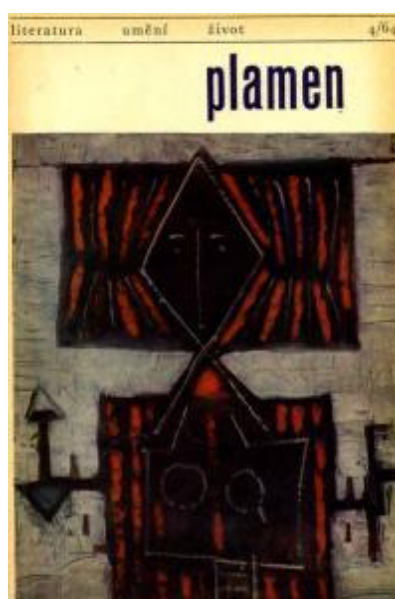
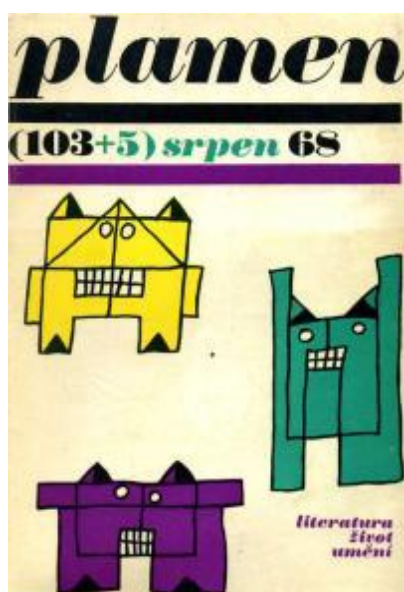
Příloha 1

Fotografie zabavené kresby. Ze soudního spisu.

(Horáková, L.: *Hadák aneb osud karikaturisty*. Mladá fronta, Praha 1993, s. 121.)

Příloha 2

Ukázky titulních stran časopisu Plamen

(Dostupné z:

<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=186&hl=plamen+>>)

Literatura

Primární literatura:

Plamen: měsíčník pro literaturu, umění a život. Praha: Svaz čs. spisovatelů, 1959–1956.

Sekundární literatura:

Bauer, M.: *Souvislosti labyrintu.* Praha: Akropolis, 2009.

Dokoupil, B. (ed.): *Slovník českých literárních časopisů, periodických literárních sborníků a almanachů 1945-2000.* Olomouc: Votobia, 2002.

Franz Kafka: Liblická konference 1963. Praha: Československá akademie věd, 1963.

Hamšík, D.: *Spisovatelé a moc.* Praha: Československý spisovatel, 1969.

Horáková, L.: *Hadák aneb Osud karikaturisty v Čechách.* Praha: Mladá fronta, 1993.

Husa, V.: *Dějiny Československa.* Praha: Orbis, 1961.

Jungmann, M.: *Literárky – můj osud.* Brno: Atlantis, 1999.

Kaplan, K.: „všechno jste prohráli!“: (co prozrazují archivy o IV. sjezdu Svazu československých spisovatelů 1967. Praha: Ivo Železný, 1998.

Kaplan, K.: *Kronika komunistického Československa.* Brno: Barrister & Principal, 2008.

Kol.: *Panorama české literatury.* Olomouc: Rubico, 1994.

Kusák, A.: *Tance kolem Kafky: liblická konference 1963 – vzpomínky a dokumenty po 40 letech.* Praha: Akropolis, 2003.

O výhledech dalšího rozvoje naší socialistické společnosti. Praha: ÚV KSČ, 1962.

Rataj, J., Houda, P.: *Československo v proměnách komunistického režimu.* Praha: Oeconomica, 2010.

Rezoluce 13. sjezdu KSČ k naléhavým otázkám dalšího rozvoje socialistické kultury. Ostrava, 1969.

Ročenka Československého dokumentačního střediska 2004–2007. Praha: Československé dokumentační středisko, 2008.

Sjezd socialistické kultury. Praha: Orbis, 1959.

Šarochová, G. a kol.: *České země v evropských dějinách.* Litomyšl: Paseka, 2006.

Štoll, L.: *Literatura a kulturní revoluce.* Praha: Československý spisovatel, 1959.

Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky.

III. sjezd Svazu československých spisovatelů: protokol. Praha: Československý spisovatel, 1963.

IV. sjezd Svazu československých spisovatelů: protokol. Praha: Československý spisovatel, 1968.

XII. sjezd KSČ: protokol. Praha: ÚV KSČ, 1962.

XIII. sjezd Komunistické strany Československa. Praha, 1966.

Články z periodik:

Bauer, M.: *Schůzka šéfredaktorů svazových časopisů.* Tvar, 2002, č. 21.

Lukeš, A.: *Sto měsíců a jedenadvacet let (rozhovor s K. Kostrounem).* Literární revue, 1990, č. 3.

M.: *Plamen.* Host do domu, 1959, č. 9.

Mandler, E.: *Literatura v plamenech.* Tvář, 1965, č. 3.

P. M.: *„Probudíme miliony.* Svědectví, 1959/60, č. 10.

Schulz, M.: *Co to je Plamen? (rozhovor s J. Hájkem).* LitN, 1959, č. 29.

Štuka, I.: *Gejzír svobody.* Hlasy muzea a archivu ve Frenštátě pod Radhoštěm, 1997, č. 2–3.

Zítková, I.: *Plamen v zaběhnuté koleji.* Práce, 1969, č. 2.

Internetové zdroje:

Janoušek, P. a kol.: *Dějiny české literatury 1945–1989, III. 1958 – 1969.* Praha: ÚČL AV ČR, 2007. Dostupné z:
<http://is.muni.cz/el/1421/jaro2012/FAV196/um/dejiny_ceske_literatury_1958-69_Pavel_Janousek.pdf> [cit. 21. 6. 2013]

Kol.: *Slovník české literatury.* Dostupné z: <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/>> [cit. 21. 6. 2013]

Bauer, M.: *II. sjezd Svazu československých spisovatelů.* Dostupné z:
<http://www.aluze.cz/2010_03/12_archivalie_bauer.pdf> [cit. 21. 6. 2013]

Anotace

Vypracovala: Marcela Hrubanová

Fakulta: Filozofická - Katedra bohemistiky

Název: Literární časopis Plamen v kontextu 60. let

Vedoucí práce: prof. PhDr. Tomáš Kubíček, Ph.D.

Počet znaků: 85204

Počet příloh: 2

Počet titulů: 35

Klíčová slova: literární časopis Plamen 60. léta kultura a moc

Bakalářská práce se věnuje literárnímu časopisu Plamen v kontextu 60. let. Nejdříve je nastíněn kontext doby, především v závislosti na vlivu Komunistické strany. Obsahový rozbor časopisu je zaměřen především na výrazná témata v daném časovém úseku a na literární podobu časopisu. Cílem je reflektovat nejvýraznější rysy časopisu s ohledem na historický a společenský kontext ovlivněný působením Komunistické strany a s tím související proměnu časopisu v daném desetiletí.

This bachelor thesis is about literary journal Plamen in context of 60th years. First, it outlines the context of the time, depending on the influence of the Communist Party. Content analysis of the journal is mainly focused on significant topics in a given time period and on the literary form of the journal. The objective is to reflect the most significant feature of the journal with regard to the historical and social context influenced by the action of the Communist Party and the related transformation of the magazine in the decade.